

Насоки за учителите и преподавателите за справяне с дезинформацията и насърчаване на цифровата грамотност чрез образование и обучение

Благодарности

Насоките са разработени от Европейската комисия с помощта на Експертната група за борба с дезинформацията и насърчаване на цифровата грамотност чрез образование и обучение под ръководството на консултанти, свързани с ECORYS. Комисията би искала да благодари на:

Ахмет Мурат Кълъч, Съвет на Европа
Алина Баргаоану
Арминас Варанаускас
Каси Хейг, Организация за икономическо сътрудничество и развитие (OECD)
Чаро Сабада, Иберийски цифрови научни изследвания, Наварски университет
Клаус Хьорт
Дивина Фрау-Мейгс, Savor Devenir
Елени Киза
Габриела Тинз, Шведска образователна радио и телевизионна компания
Джакомо Мацоне
Ирене Андриополу
Йенс Вермеерш, Европейска федерация на работодателите в областта на образованието
Юлиане фон Реперт-Бисмарк, Lie Detectors
Камил Микулски, Kosciuszko Institute
Кари Кивинен, Служба на Европейския съюз за интелектуална собственост (EUIPO)
Норман Рьохнер, ALL DIGITAL
Онно Хансен-Сташински
Сали Рейнолдс, Media and Learning Association
Сандра Троя
Стейси Федърстоун, META
Томас Нугрен
Вени Марковски
Витор Томе

Европейската комисия не носи отговорност за последствия, произтичащи от повторното използване на тази публикация.

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2022 г.

© European Union, 2022

Политиката по отношение на повторната употреба на документи на Европейската комисия е уредена с Решение 2011/833/ЕС на Комисията от 12 декември 2011 г. относно повторната употреба на документи на Комисията (ОВ L 330, 14.12.2011 г., стр. 39). Освен ако не е отбелязано друго, повторната употреба на настоящия документ е разрешена съгласно лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Това означава, че повторната употреба се позволява, при условие че надлежно се посочи източникът и се укажат евентуалните промени.

За употребата или възпроизвеждането на елементи, които не са собственост на Европейския съюз, трябва да се поиска разрешение директно от носителите на авторските права.

Print ISBN 978-92-76-55088-4 doi: 10.2766/325234 NC-09-22-371-BG-C
PDF ISBN 978-92-76-55102-7 doi: 10.2766/258921 NC-09-22-371-BG-N

Съдържание

1. Увод	6	8. Оценка и анализ на цифровата грамотност в училище и в класната стая: конкретни насоки за учителите и преподавателите	34
2. Въведение	8	Какво можем и какво следва да оценяваме?	34
3. Използване на насоките в образованието и обучението	9	Видове практики за оценяване	34
За кого са предназначени насоките?	10	Оценка на ефективните образователни подходи, свързани с цифровата грамотност.....	39
4. Определения на основните термини в настоящите насоки	11		
5. Представяне на контекста	13		
Преподаване и учене в цифровата училищна среда	13		
Насоки и съвети — занимания преди заниманията в училище и в класната стая, по време на тях и след тях.....	15		
Преди дейностите			
<i>Взаимодействие със заинтересованите страни в училището</i>	15		
Запознайте се с равнището на цифрова грамотност	16		
Създаване на богата учебна атмосфера в класната стая.....	17		
По време на дейностите.....	19		
След дейностите.....	19		
6. Изграждане на компетентности в областта на цифровата грамотност в класната стая и в училището: да станем цифрови граждани	20		
Първи стъпки в преподаването на цифрова грамотност	21		
Цели на ученето за цифрова грамотност.....	22		
7. Дезинформация: За какво става въпрос?	24		
Алтернативни планове за дейности, които да обмислите:.....	25		
Защо се създава и разпространява дезинформация?.....	26		
Какво представлява проверката на фактите?	28		
Какво представлява разобличаването?.....	29		
Оценка на достоверността на информацията и как да се разпознават и използват легитимни източници.....	30		
Разбиране на различните измерения на дезинформацията.....	30		
Етични аспекти на дезинформацията.....	30		
Икономически аспекти на дезинформацията	31		
Някои когнитивни и емоционални измерения на дезинформацията	32		

Списък на плановете за дейности в насоките

Представяне на контекста

[План за дейност 1: Работа с дезинформацията](#)

[План за дейност 2: Запознаване с мултиперспективността чрез различни източници](#)

Изграждане на компетентности в областта на цифровата грамотност в класната стая и в училището: да станем цифрови граждани

[План за дейност 3: Работа с Декларацията относно европейските цифрови права и принципи](#)

[План за дейност 4: Проследяване на цифрови отпечатъци](#)

Дезинформация: За какво става въпрос?

[План за дейност 5: Разграничаване между факт и мнение](#)

[План за дейност 6: Оценяване на информацията](#)

[План за дейност 7: Проучване на причините за създаване на дезинформация](#)

[План за дейност 8: Обсъждане на свободата на медиите](#)

[План за дейност 9: Участие в проверка на фактите](#)

[План за дейност 10: Обсъждане на технологичните аспекти на дезинформацията с учениците](#)

[План за дейност 11: Обсъждане на икономическите аспекти на дезинформацията](#)

[План за дейност 12: Обсъждане на теориите на конспирацията](#)

Списък на съветите в насоките

Представяне на контекста

[Съвет 1: Включване на учениците](#)

[Съвет 2: Включване на родителите](#)

[Съвет 3: Разглеждане на спорни въпроси](#)

[Съвет 4: Проявяване на съпричастност](#)

[Съвет 5: Разбор](#)

Изграждане на компетентности в областта на цифровата грамотност в класната стая и в училището: да станем цифрови граждани

[Съвет 6: Игровизация и учене чрез игри](#)

[Съвет 7: Съобразяване с учениците](#)

Дезинформация: За какво става въпрос?

[Съвет 8: Проверка на източниците](#)

[Съвет 9: Постигане на промяна](#)

[Съвет 10: Работа с учениците по предварително и последващо разобличаване](#)

[Съвет 11: Връзка с правата на човека](#)

Оценка и анализ на цифровата грамотност в училище и в класната стая: конкретни насоки за учителите и преподавателите

[Съвет 12: Общуване с колеги](#)

[Съвет 13: Оценяване на компетентностите на учениците](#)

[Съвет 14: Обмисляне на естеството на оценяването](#)

[Съвет 15: Оценяване на изследователските умения на учениците](#)

[Съвет 16: Свързване с университети](#)

1. Увод

За нас е удоволствие да споделим с вас настоящите насоки за учителите и преподавателите за справяне с дезинформацията и насърчаване на цифровата грамотност чрез образование и обучение. Тези насоки бяха обявени през септември 2020 г. като част от плана за действие в областта на цифровото образование (2021—2027 г.) и тяхното разпространяване е съществена стъпка към даването на възможност на младите хора да изразят мнението си онлайн, като се свързват с други хора и допринасят за нашите динамични демократични общества.

С натъгствието и подкрепата на преподавателите и учителите ние заедно допринасяме за това нашите младежи да могат да мислят критично, да правят информиран избор в интернет и да останат в безопасност, като същевременно непрекъснато изграждат своята устойчивост. Учителите и преподавателите имат изключително важна роля за формирането на уменията и компетентностите на младежите в областта на цифровите технологии.

По тази причина създадохме експертната група на Комисията, която предостави информация за настоящите насоки. Събрахме широк кръг експерти от академичните среди, журналистиката, радиото и телевизията,

гражданското общество, технологичните компании, както и от по-широката общност в областта на образованието и обучението, за да се възползваме от техните обширни познания и непосредствен опит.

Ангажираността и отдадеността на тази експертна група намират отражение в следващите страници. Настоящите насоки са предназначени за използване в класните стаи в цяла Европа и за вдъхновяване на педагогическите практики.

Въпреки че насоките са нови, ние не започнахме от нулата, тъй като както насърчаването на цифровата грамотност, така и справянето с дезинформацията заемат важно място в политическия дневен ред на ЕС. Това е видно от изпълнението на плана за действие за борба с дезинформацията, плана за действие за европейската демокрация, законодателния акт за цифровите услуги и актуализираната стратегия за по-добър интернет за децата (BIK+). В областта на образованието и обучението също продължаваме да подкрепяме експертния опит, натрупан чрез програмата „Еразъм+“, Европейския корпус за солидарност и eTwinning. Надграждането на тази работа е централен елемент на продължаващите ни усилия за изграждане на европейско пространство за образование.

Съществува обаче и ясно изразена необходимост от засилване на ролята на образованието и обучението, когато става въпрос за насърчаване на цифровата грамотност и справяне с дезинформацията. Моят цел с настоящите насоки е да се предоставят на учителите и преподавателите учебни цели, педагогически практики и практически дейности в един лесен за ползване документ, в който се обръща специално внимание на това, което вече се прилага успешно в класните стаи, и се предлагат нови идеи, предназначени да вдъхновят учителите и младите умове.

2022 е Европейската година на младежта. Именно стремежите и надеждите на младежите за бъдещето вдъхновяват мен и моя екип да се стремим непрекъснато да създаваме политики, които ще доведат до промяна.

Насоките се допълват от [окончателния доклад](#) на експертната група, в който се подчертават важните изводи, направени по време на разработването на насоките, ключовите инициативи на равнището на ЕС и на държавите членки, както и преглед на съществуващите рамки.

Бих искала да изкажа най-сърдечните си благодарности на експертите от тази група, които допринесоха за това.

Настоящите насоки са част от един продължителен процес и нашата работа не спира дотук. Те са част от процеса, който ще послужи като основа за анализа на Комисията на ответните мерки срещу явлениято дезинформация.

Приканвам ви да се включите в този процес.

Мария Габриел
**Европейски комисар, отговарящ за иновациите,
научните изследвания, културата, образованието и
младежта**

2. Въведение

Насърчаването на цифровата грамотност и справянето с дезинформацията в класните стаи и в училищата никога не е било толкова важно, колкото днес. Както учителите/преподавателите, така и учениците, независимо от етапа на училищно образование или вида на училището, навигират във все по-сложна онлайн среда, в която има повече за четене, слушане и гледане отколкото досега.

Това предоставя безпрецедентни възможности за намиране на информация и общуване с други хора, както в училищната среда, така и извън нея. Цифровият свят заема все по-централно място в ученето и преподаването. Ако преди имаше само учебници и печатни материали, а географският обхват на ученето беше сравнително ограничен, днес светът е на една ръка разстояние.

В качеството си на учители и преподаватели вие играете важна роля в това да помогнете на младите хора да придобият компетентностите, които са им необходими, за да се учат през целия живот в един все по-цифров свят. Придобиването на цифрови компетентности отваря вратите към несравними възможности за учене. Цифровите технологии ще имат въздействие върху всички учебни дисциплини и върху все по-голям брой професионални и частни дейности. Усвояването на цифрови умения и компетентности ще помогне на младите хора във вашите класове да се превърнат в овластени, активни граждани на 21-ви век. Това са усвоени компетентности и настоящите насоки имат за цел да ви помогнат да подкрепите учениците си¹ в тази посока.

Информацията, която достига до вашите класни стаи и до домовете на вашите ученици, се получава от най-различни автори и източници, всеки от които има своя гледна точка, а в някои случаи и свои цели. Променящият се медиен и информационен свят създаде необходимостта учениците да имат по-добър достъп, да управляват, разбират, интегрират, общуват, оценяват, създават и разпространяват информация по безопасен и отговорен начин

с помощта на цифровите технологии. В настоящите насоки тези способности се наричат цифрова грамотност. Важна задача за вас като учители/преподаватели е да улесните този процес.

Въпреки огромните възможности, свързани с непрекъснато разширяващия се цифров свят, тези нови тенденции пораждат и много предизвикателства и рискове. Невярната информация, разпространявана умишлено или непреднамерено по време на пандемията от COVID-19 и руското нашествие в Украйна през февруари 2022 г., ни напомни колко уязвими могат да бъдат демократичните общества в цифровата ера. Стабилните демократични системи зависят от откритото обсъждане, общественото участие и от принципите на взаимозависимост и взаимоограничаване. Демокрацията може да бъде подкопана, когато източниците на информация са компрометирани от злонамерена информация, невярна информация и дезинформация. В настоящите насоки се съсредоточаваме най-вече върху дезинформацията, която се отнася до доказуемо невярна или подвеждаща информация, създавана, представяна и разпространявана с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, и която може да бъде в ущърб на обществения интерес. Въпреки това много от предложенията, които имат за цел да се помогне на учениците да разберат явлениято дезинформация и динамиката, която го съпътства, са еднакво приложими и за справяне с невярната информация.

¹Навсякъде в насоките използваме термина „ученик“, който се отнася както за по-малките ученици в начален етап на образование, така и за по-големите ученици в среден етап на образование.

3. Използване на насоките в образованието и обучението

настоящите насоки се предлагат конкретни, практически указания за учителите/преподавателите. С оглед на това в тях не се предлагат предписания или аксиоми, а целта е по-скоро да се предостави практическа подкрепа за преподаването в клас и в подобна образователна среда.

Независимо дали търсите ясни обяснения на специализирани понятия, упражнения за проверка на факти, по които да работите в клас, съвети как да насърчите „добри“ онлайн навици, или начини за оценяване на учениците, тук ще намерите нещо подходящо за вас.

Предоставянето на насоки за насърчаване на цифровата грамотност и справяне с дезинформацията невинаги е лесна задача поради бързо променящото се естество на технологиите и новите възможности на цифровите комуникации и медиите. В настоящите насоки не се предлагат решения на всички проблеми, които може да срещнете в класната стая, а се набляга на постигането на следните цели в областта на образованието и обучението:

- 1) Осигуряване на информация и полезни знания за динамиката и проявите на дезинформацията, както и за определящите характеристики на достоверната информация.
- 2) Насърчаване на разбирането за това как може да се постигне цифрова грамотност.
- 3) Споделяне на информация за това как да се използват критично и отговорно цифровите технологии.

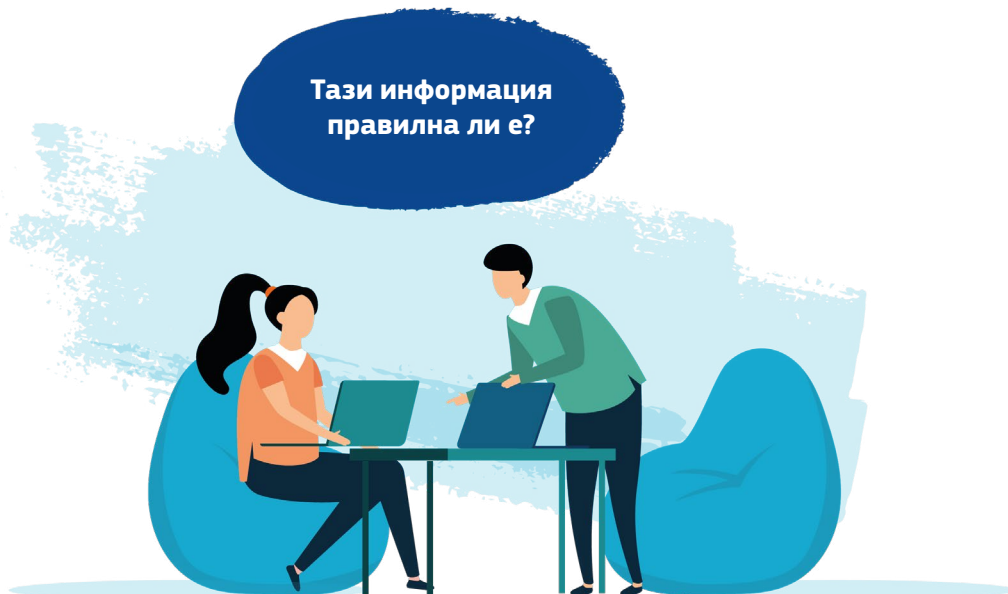
4) Осигуряване на информация за това как учениците могат да бъдат оценявани по отношение на техните компетентности в областта на цифровата грамотност.

За да се постигнат тези цели, структурата на следващите раздели на насоките е следната:

В раздел 4 „Определения на основните термини в настоящите насоки“ се предлага списък с определения на основни понятия, свързани с цифровата грамотност и дезинформацията.

В раздел 5 „Представяне на контекста“ са представени насоки за това как класните стаи и училищата да станат по-благоприятна среда за справяне с дезинформацията и за постигане на цифрова грамотност. Тези насоки, основани на актуални изследвания и на обратна информация от учителите/преподавателите, засягат например ролята на учителите/преподавателите и учениците, създаването на безопасна и привлекателна учебна среда и др.

Тази информация
правилна ли е?

В раздел 6 „Изграждане на компетентности в областта на цифровата грамотност в класната стая и в училището: да станем в цифрови граждани“ се разглеждат конкретни пречки и предизвикателства, учебни цели и вдъхновяващи практики, свързани с тези теми. В представените тук насоки се разглеждат начините за ефективно насърчаване на цифровата грамотност.

В раздел 7 „Дезинформация: За какво става въпрос?“ се разглеждат различните измерения на дезинформацията и се дават насоки как най-добре да се справим с нея.

В раздел 8 „Оценка и анализ на цифровата грамотност в училище и в класната стая: конкретни насоки за учителите и преподавателите“ се разглеждат въпроси, които със сигурност занимават всички учители/преподаватели — как да оценяват учениците. Предлагат се насоки за това как може да се оцени цифровата грамотност на учениците и начини за оценка на инициативите за цифрова грамотност, които може би се използват във вашето училище.

Навсякъде в настоящите насоки ще видите цветни карета. Те са създадени за ваше улеснение при четене. Има **зелени** карета с практически съвети за преподаване и учене, **сини** карета с планове за дейности в преподавателската ви работа, **червени** карета с предупредителни бележки и оранжеви карета, в които се предоставят други полезни сведения. Обърнете внимание, че предупредителните бележки не означават, че предлагаме да се избягват определени теми, а че някои теми могат да бъдат по-сложни и преподаването им изисква повече подготовка.

За кого са предназначени насоките?

Насоките са предназначени за различни учители и преподаватели. Те са предназначени предимно за учители/преподаватели в началните и средните училища. Когато е възможно, това, което се препоръчва, е разграничено в насоките. В много случаи може да се наложи да адаптирате указанията към

обстоятелствата, в които работите. Използваме термините „преподаватели“ и „класна стая“ в широк смисъл. Част от съдържанието може да бъде полезно и за родителите² и/или за членовете на общността и може да се прилага за учене, което се провежда както в неформална, така и в информална среда.

Насоките са разработени с разбирането, че те може да бъдат използвани лично от вас в обстоятелствата, в които работите, но също така и че сътрудничеството например с колеги и друг училищен персонал, като училищни психолози, (училищни) библиотекари и училищни социални работници, може да бъде удовлетворяващо и да придаде на работата ви по-голямо въздействие. Включването на училищното ръководство, родителите, медийните специалисти, гражданското общество и общността също може да обогати дейностите, които се провеждат в училището. Подобни подходи се споменават на много места в насоките.

В заключение се надяваме, че настоящите насоки ще ви бъдат полезни и ще ви помогнат в ежедневието ви работа, като спомогнат за създаването на ново поколение информирани, овластени и ангажирани европейски цифрови граждани.

² Думата „родители“, използвана в настоящия документ, обхваща и други лица, полагащи грижи.

4. Определения на основните термини в настоящите насоки

Има много термини, описващи това, на което потребителите се натъкват онлайн. Може да е от полза да разгледате някои от тях и тяхното значение. При практическата работа в класната стая това може да ви помогне в дискусиите, които провеждате с колегите си, с учениците си и с общността. Определенията по-долу са взети предимно от международни документи и рамки на политиката, но са съкратени за целите на четенето.

Алгоритми: в цифровите платформи алгоритмите са инструменти, които избират какво съдържание да се показва на потребителите въз основа на уместност и предпочитания.

Изкуствен интелект (системи): софтуер в компютри или машини, които са програмирани да изпълняват задачи, за които обикновено се изисква човешки интелект, напр. учене или разсъждаване.

Бот: автономна софтуерна програма в интернет, която взаимодейства с потребителите и изпълнява предварително определени задачи.

Евтими фалшификати: подправено медийно съдържание, което е променено с помощта на конвенционална и финансово достъпна технология (напр. подмяна на нечие лице).

Гражданска журналистика: журналистика, която се извършва от хора, които не са професионални журналисти, но разпространяват информация чрез уебсайтове, блогове и социални медии.

Кликбейт: съдържание, чиято основна цел е да привлече вниманието и да подтикне посетителите да кликнат върху връзка към определена уебстраница.

Разобличаване: дейност, която се извършва, след като дезинформацията е създадена и разпространена. Целта е да се коригира вече представената информация и се отнася до намерението да се изясни представената предимно невярна информация.

Дълбоки фалшификати: генерирани от изкуствен интелект изображения, видеоклипове или аудиозаписи на хора или събития, които не са се случили в действителност и които често е невъзможно да бъдат разграничени от истинските. Те са по-усъвършенствани от евтините фалшификати.

Цифрово гражданство: способността за активно, непрекъснато и отговорно участие в цифровата среда (местна, национална, глобална, онлайн) на всички равнища (политическо, икономическо, социално, културно и междукултурно).

Цифров отпечатък: следи от данни, оставени от лица, използващи интернет, включително посетени уебсайтове, изпратени имейли и друга споделена информация. Цифровият отпечатък може да се използва за проследяване на онлайн дейностите и устройствата на дадено лице.

Цифрова грамотност: способността за достъп, управление, разбиране, интегриране, комуникация, оценка, създаване и разпространяване на информация по безопасен и подходящ начин чрез цифрови технологии. Тя включва компетентности, които се определят като информационна и медийна грамотност, компютърна грамотност и грамотност в областта на

ИКТ. Цифровата грамотност включва измерение на активна и гражданска ангажираност с цифровия свят и насърчава активното гражданство.

Цифрова педагогика: използването на иновативни цифрови инструменти и концептуални подходи. Тя има за цел да подпомогне адаптивното и персонализирано учене и да допринесе за разработването на нови творчески начини на учене, обогатяване на учебния опит и подобряване на резултатите от ученето. Както е отбелязвано и преди, в цифровата педагогика се цени отвореното образование, включително отворените образователни ресурси.

Дезинформация: доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността. Последствията от нея могат да бъдат в ущърб на обществения интерес.

Ехо камери: среда, в която мнението, политическите пристрастия или убежденията на потребителите по дадена тема се засилват поради многократни взаимодействия с връстници или източници със сходни убеждения и идеологии.

Проверка на фактите: процесът на проверка на това дали информацията е вярна, или невярна.

Филтърен балон: ситуация, в която хората чуват или виждат само новини и информация, които подкрепят техните съществуващи убеждения и предпочитания. Този ефект може да се засили онлайн в зависимост от това кои лица или страници потребителите избират да следват или да се свързват с тях, както и от алгоритмите, показващи съдържание въз основа на предишно онлайн поведение, предпочитания и настройки.

Злонамерена информация: фактологично вярна информация, която се използва с цел нанасяне на вреда.

Медийна и информационна грамотност: способността за разбиране на информацията с оглед на общественото благо, способността за критично отношение към информацията, медиите и цифровата комуникация с цел участие в изпълнението на целите за устойчиво развитие и способността да се отстояват и да се упражняват в пълна степен основните права на човека.

Медийна грамотност: способността за работа с медиите, за разбиране и критична оценка на различните аспекти на медиите и на медийния контекст и за създаване на съобщения в различни контексти.

Меме: изображение, видеоклип, част от текст и т.н., обикновено с хумористичен характер, което се копира и разпространява бързо от потребителите на интернет, често с малки изменения.

Невярна информация: доказуемо невярна информация, която се разпространява без намерение за заблуда и често се споделя, защото потребителят смята, че е вярна.

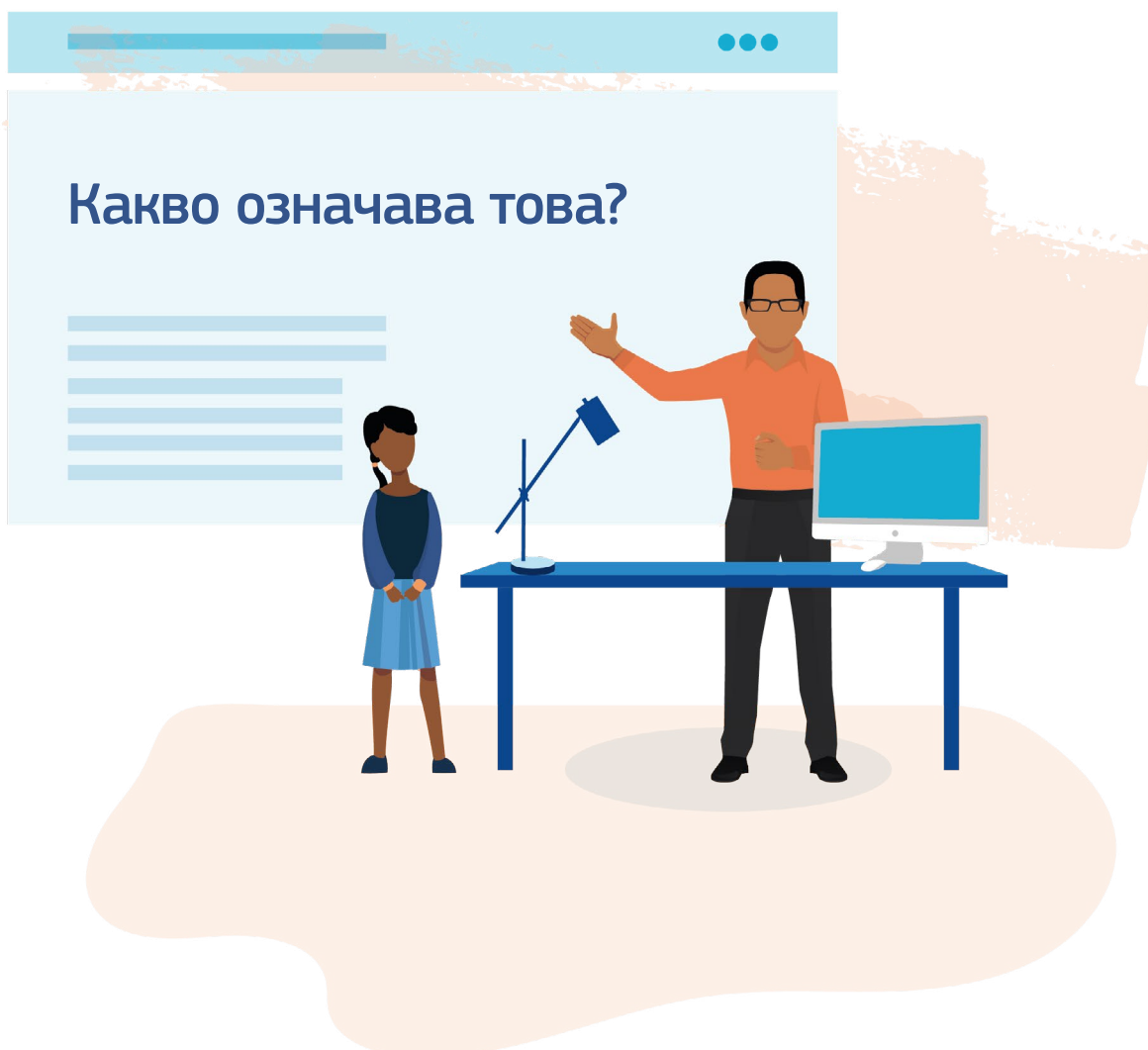
Фишинг: атака, която има за цел да се откраднат парите или самоличността на даден човек, като бъде накаран да разкрие лична информация (например номера на кредитни карти, банкова информация или пароли) на уебсайтове, които се представят за легитимни.

Предварително разобличаване: опровергаване на убедителен аргумент, преди той да бъде разпространен.

Източник: началното място или произходът на дадена информация.

Трол: лице, което умишлено се опитва да обиди или директно да нападне хората, като публикува пренебрежителни коментари. Тролски ферми или тролски фабрики са институционализирана група от интернет тролове, която се опитва да се намеси в политическите мнения и вземането на решения.

Проверка: процесът, при който се проверява дали дадени интернет сайт, адрес, акаунт или информация са автентични и истински.

5. Представяне на контекста

В този раздел се предлагат насоки за това как да се създаде учебна среда, която насърчава и подпомага учениците да станат цифрово грамотни и да развият необходимите компетентности, за да бъдат устойчиви на невярна информация и злонамерена информация, и особено на дезинформация.

Той е предназначен за учители и преподаватели като цяло и обхваща различни етапи на училищно образование (например начални и средни училища). Ще намерите съвети и насоки за това как да преодолеете потенциалните предизвикателства, които може да срещнете като учител/преподавател, както и различни планове за дейности, които могат да ви вдъхновят във вашето преподаване. Предложените съвети са свързани с три елемента от образователния цикъл — **преди занятията в класната стая, по време на тях и след тях.**

Преподаване и учене в цифровата училищна среда

На първо място, е важно да се подчертае, че не е необходимо да сте технологичен гуру, за да помогнете на учениците си да станат цифрово грамотни. Независимо от технологията, с която разполагате в класната стая, можете да включите учениците си в по-широкия дебат за многобройните възможности и рискове, свързани с цифровата вселена, както и за ползата от оценката на достоверността на информацията, която срещат.

Както при всяко ефективно преподаване, е важно да се създаде безопасно място, където учениците да изразяват мнението си и да участват активно в ученето. Учениците оценяват, че са видени и чути както от своите връстници, така и от своите учители, и че им се дава възможност да станат по-грамотни в един цифров свят, с който те може би са вече доста запознати. Този цифров свят потенциално дава на учениците възможност да получат достъп до голямо количество информация, да чуят различни мнения по дадена тема и да общуват отвъд географски, езикови, културни и религиозни бариери. И все пак в повечето случаи те не притежават необходимите умения и мъдрост, за да се възползват пълноценно от това, което им се предлага, и да разпознаят потенциалните заплахи.

Вие несъмнено разполагате с разнообразни подходи, които използвате, когато работите с учениците по сложни и понякога спорни въпроси. В **каре 1** по-долу са представени някои образователни подходи, с които може би сте запознати. Опитът показва, че те са полезни в областта на цифровата грамотност.

Каре 1: Преподаване и учене в цифровата училищна среда — някои полезни подходи

Подходите за преподаване и учене, посочени по-долу, са утвърдени и могат да послужат като вдъхновение за вашата работа.

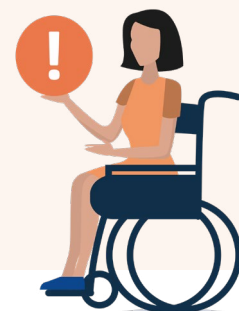
Спираловиден учебен план. Всеки учебен предмет, включително цифровата грамотност, може да се преподава във всяка училищна възраст, при условие че всеки път се прилага подходящ подход. Това е подход, при който ключови понятия се представят многократно по време на учебния процес, но с все по-голяма степен на сложност или с различни приложения. Подобен подход позволява по-ранното въвеждане на понятия, които традиционно са предвидени за по-късно.

„Преобърнатата“ класна стая. Стратегия за смесено учене, ръководена от връстници, която повишава ангажираността и подобрява процеса на учене на учениците чрез използване на медии в класната стая и извън нея. Учениците често четат материали вкъщи и решават задания в класната стая.

Смесено преподаване. Пандемията от Covid-19 беше преломен момент за по-широкото прилагане на учене от разстояние в образованието. Смесеното учене създава предпоставки присъственото учене и преподаването онлайн да се съчетаят ефективно в един цялостен опит.

Учене чрез практика. В образованието този подход се основава на идеята, че научаваме повече, когато извършваме дадена дейност на практика.

Учене, основано на игри, и игровизация. Тези подходи се изразяват в прилагане на игрови стратегии (игровизация) или използване на онлайн и офлайн игри (учене, основано на игри), за да се подобри ученето и то да стане по-увлекателно за отделните участници. Пример за това са образователните игри за повишаване на осведомеността относно пристрастността в медиите.

Цифровите инструменти обикновено дават на учениците сравнително голяма свобода, например когато използват цифрови устройства за достъп до приложения, общуват в социалните медии или сърфират в интернет. При тази свобода учениците може да получат достъп до огромно количество информация, която е от полза за тяхното образование. Може обаче и да се окажат въввлечени в неуместно, неподходящо и потенциално опасно поведение в цифрова среда. Основното предизвикателство пред вас като учители/преподаватели е да насърчите учениците да избягват вредното поведение онлайн и да им помогнете да придобият необходимите познания и умения, за да правят това самостоятелно.

Особено внимание трябва да се обърне на многообразието в класната стая от гледна точка на произхода, мненията и мирогледа на учениците. Това означава предварително да въведете учениците в темата за възможностите и заплахите, свързани с цифровите технологии, и да определите основни правила при обсъждане (например да не се допускат лични нападки и да се изразява собствено мнение, като се използва първо лице)³. Полезно е да имате представа каква е позицията на учениците (и техните връстници) по определени въпроси, преди да ги разгледате в класната стая, като имате предвид, че мненията могат да се различават и да бъдат разнообразни по своето естество. Полезно е също така да се запознаете с източниците на новини и информация, до които имат достъп, и с това какви социални медии използват. До какви медии и онлайн платформи имат достъп учениците и какво е мнението им за тях? За получаването на тази информация може да е необходимо известно убеждаване, а понякога отговорите трябва да са анонимни. Освен това е полезно да се оцени до каква степен учениците вече разбират въпроси като настройките за поверителност, правилата и разпоредбите на цифровата общност, какво е законно и незаконно и т.н. (вж. също раздел 8).

Като се има предвид, че учениците може да попаднат на невярна и потенциално вредна информация онлайн, най-добре е да сте подготвени да проведете разговор с тях за информация, която може да е потенциално спорна за тях, техните връстници или общността им. Това означава, че трябва да сте готови да се справяте с емоции и ирационално поведение. Също така може да е добра идея първо да проведете по-обща дискусия с учениците за това дали са попадали на нещо спорно в медиите напоследък.

Идеи, които да обмислите

- Насърчете учениците редовно да използват цифрови инструменти като част от ученето си за различни цели.
- Ограничете времето за преподаване и използвайте по-интерактивни методи, като например Сократовия метод на учене, учене чрез проучване и решаване на проблеми, както и различни методики за учене в сътрудничество и чрез съвместна работа.
- Приемайте сериозно опасенията и твърденията на всички ученици, като се съобразявате с техните възгледи.
- Отчетете специалните потребности, проблемите, силните и слабите страни на групата ученици, с които планирате да работите, и ги използвайте като отправна точка за учене.

- Възползвайте се от многообразието в групата, както по отношение на произхода, така и по отношение на мненията. Това ще бъде обогатяващо. Изберете методи на работа, които изкарват наяве това многообразие.
- Обсъдете с учениците неприкосновеността на личния живот и се уверете, че те разбират какво представлява тя и как да я защитават. Въпросите за неприкосновеността на личния живот играят изявена роля в дискусиите за цифровата грамотност.
- Имайте предвид, че учениците ще имат нужда от вашата помощ, за да намерят достоверна информация онлайн, но също така трябва сами да придобият такива умения.
- Помнете, че младите хора се учат много един от друг. Стратегиите за взаимно обучение могат да бъдат ефективни в целия образователен спектър, също и когато се използват цифрови технологии. Това означава, че вие като учител трябва да поемете по-скоро ролята на координатор. Вашите напътствия като учител са необходими за взаимното обучение.
- Имайте предвид, че младите хора придобиват много от своите онлайн навици в ранна възраст и в домашна среда.
- Използвайте местни или световни събития като стимул за дейности. Обикновено колкото по-актуална е информацията, толкова по-интересна и мотивираща е тя за учениците.

³ Например изрази като: „Мисля, че...“, „Вярвам, че...“, „Чувствам, че...“, „Съгласен съм, че...“.

Насоки и съвети — занимания преди заниманията в училище и в класната стая, по време на тях и след тях

а да насърчите положителен учебен опит и да се предпазите от нежелани резултати, когато преподавате цифрова грамотност и устойчивост срещу дезинформация, като например конфликти и поляризация, може да е полезно да вземете предвид следното преди уроците, по време на тях и след тях.

Съвет 1: Включване на учениците

Ако има ученици, които трудно се поддават на управление, обмислете възможността да ги включите в подготовката на дейностите и да им възложите някои задачи или отговорности. Те могат да ви изненадат положително.

Съвет 2: Включване на родителите

Степента на ангажираност на родителите е много различна. Подходяща възможност да установите контакт с тях може да бъде първата родителска среща за годината, на която често има голяма посещаемост. Ако срещнете съпротива от родителите, важно е да имате подкрепа от страна на училището, например от директора на училището.

Предупредителна бележка: Спорни въпроси

Често е много полезно да обсъждате спорни въпроси с учениците, особено когато се отнасят до дезинформация, но може да се наложи да им посветите допълнително време и внимание. Ето някои примерни теми:

- COVID-19 и ваксините
- Руското нашествие в Украйна
- Случаи на несправедливост от миналото и настоящето
- Престъпление и наказание
- Въпроси, свързани с пола и сексуалното многообразие
- Миграция, малцинства, расизъм и религия
- Изменение на климата и глобално затопляне
- Колониализъм, робство, антисемитизъм, отричане на Холокоста
- Чувствителни национални теми

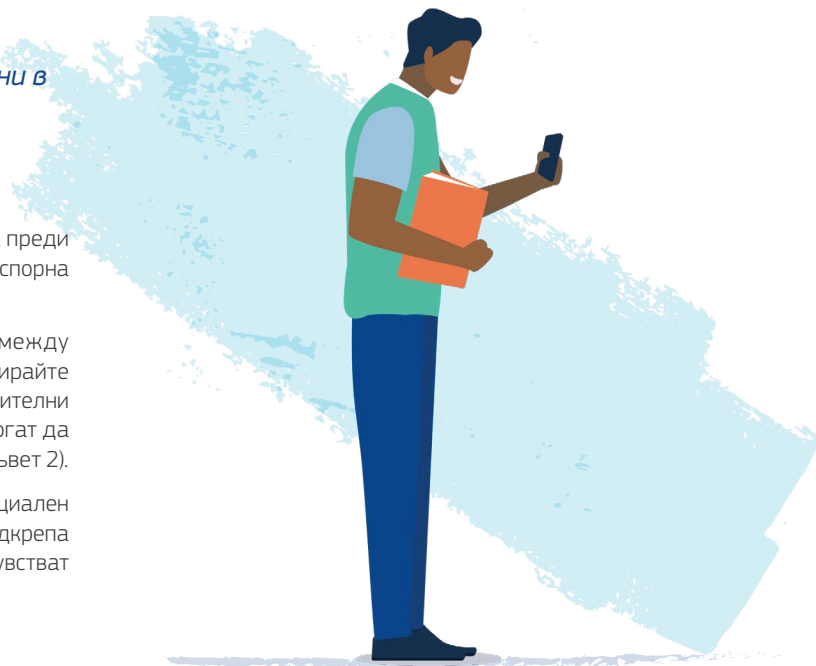

Преди дейностите

Взаимодействие със заинтересованите страни в училището

Идеи, които да обмислите

- Обсъдете плановете си с ръководството на училището, преди да пристъпите към преподаването на чувствителна или спорна тема.
- Общувайте с родителите по установените канали между училището и родителите и, когато е възможно, координирайте усилията си, преди да обсъждате политически или чувствителни въпроси, свързани с онлайн света, които неминуемо могат да доведат до обсъждания в домовете на учениците (вж. съвет 2).
- Допитвайте се до училищния психолог или училищния социален работник, в случай че е необходима специализирана подкрепа (напр. в случай че учениците се обиждат взаимно или се чувстват емоционално разстроени от дадена тема).

Запознайте се с равнището на цифрова грамотност

Добра отправна точка е да се запознаете с медийните навици на общността, в която се намира училището. Това може да ви даде възможност да използвате на вече съществуващи модели. Това може да стане, като присъствате и осъществявате контакти по време на събития в училището и общността, наблюдавате местните медии и други популярни медии, както и като обсъждате с колеги, родители и ученици. Някои подгрупи на общността може да имат радикални (вътрешногрупови) мнения, които неочаквано да бъдат изразени в класната стая. Полезно е да сте наясно с тези чувствителни области.

Въпреки че областта на цифровата грамотност е сравнително нова, през последните години се проведоха много инициативи, които могат да бъдат от полза за вашето преподаване и да обогатят ученето на учениците. Например:

- Съществуват международни мрежи от учители и преподаватели, които проявяват интерес и имат опит в преподаването на цифрова грамотност и справянето с дезинформацията. Достъпът до тях обикновено е безплатен и се осъществява с едно щракване с мишката.
- Международни организации, като Европейската комисия, ЮНЕСКО, ОИСР, Съвета на Европа, Международния съюз по далекосъобщения (ITU), УНИЦЕФ и медийните съюзи, са разработили ресурси, мрежи и насоки, които могат да обогатят вашата работа.
- В различни национални и местни инициативи участват професионални журналисти и журналистически организации. Възможно е някои местни журналисти вече да са се включили в тях. Препратки към много от тези организации и инициативи могат да бъдат намерени в [доклада](#) (особено в приложенията), който беше разработен в допълнение към настоящите насоки
- Може да ви бъде от полза да проучите как местните или националните органи на управление във вашата държава могат да подкрепят цифровата грамотност на учениците, както и какви са усилията и програмите на организациите на гражданското общество.
- И ма местни библиотеки, които вече активно работят в тази област и могат да помогнат за въвеждането на дейности в общността.

Каре 2: Включване на външни участници, като професионални журналисти, неправителствени организации, академични среди и платформи — потенциални ползи и недостатъци/рискове за училищата и учителите/преподавателите

Не е необходимо да преподавате цифрови умения самостоятелно и можете да интегрирате в преподаването виртуални и/или физически програми на трети страни (например от гражданското общество).

Потенциални ползи

- външните специалисти могат да предоставят допълнителни знания и опит;
- външните специалисти предлагат на учителите и преподавателите възможности за изграждане на мрежи с експерти;
- външните специалисти често имат богат опит в работата с училища;
- външните специалисти внасят основан на доказателства и практически опит;
- академичните среди/университетите имат опит в оценяването на това „какво е подходящо“ и „защо“;
- привличането на външни специалисти може да бъде вълнуващо за учениците.

Потенциални недостатъци или рискове

- допълнителна административна тежест, напр. във връзка с логистиката и съгласието на училищното ръководство и на други лица;
- може да се ограничи гъвкавостта при планирането;
- може да доведе до икономически разходи;
- възможно е третите страни да се опитват да прокарат търговски интереси, интереси, свързани със събирането на данни, или политически интереси.

Можете също така да потърсите информация в интернет за това кои организации са разработили ресурси за училищата и преподаването.

Идеи, които да обмислите

Свържете училищните дейности с ключови международни и национални мрежи и събития. На международно равнище това може да включва Деня за безопасен интернет (всеки февруари), Международния ден на проверка на фактите (2 април) или кампании за повишаване на осведомеността (Европейската седмица на медийната грамотност, Световната седмица на медийната и информационната грамотност на ЮНЕСКО). Общоевропейската мрежа eTwinning също дава възможност на учителите/преподавателите и на училищата да се свържат с партньори в цяла Европа. Темата на 2021 година беше „Медийната грамотност и дезинформацията“, което доведе до провеждането на водеща конференция и издаването на сборник на eTwinning с добри практики по темата.

Потърсете финансиране за вашите инициативи на местно, национално и/или международно равнище. На европейско равнище това включва програмата „Еразъм+“ и Европейския корпус за солидарност.

Съвет 3: Разглеждане на спорни въпроси

Разглеждането на спорни въпроси може да обогати ученето и да насърчи критичното мислене. Кои теми смятате за най-спорни за преподаване във вашия клас? А вашите колеги? Какъв е техният опит в преподаването на спорни въпроси? Можете ли да споделяте полезни ресурси помежду си? Възможно ли е дейностите да бъдат разширени чрез сътрудничество във всички учебни предмети? Могат ли да бъдат поканени „експерти“, които да говорят пред класа или на общи събирания (лично или от разстояние)?

Вие най-добре можете да прецените дали да водите леки дискусии в класната стая, или да ангажирате учениците си по-задълбочено. Това зависи и от възрастта на учениците, както и от предишния ви опит в разглеждането на спорни въпроси.

Когато обсъждате спорни въпроси, може да е полезно да започнете с по-малко спорните и постепенно да преминете към по-спорните. Това ще ви даде възможност да видите как реагират учениците и дали са готови и се чувстват комфортно да обсъждат по-чувствителни въпроси (вж. също план за дейност 12 относно теориите на конспирацията).

Интерактивните методики могат да помогнат за създаването на атмосфера, която ще бъде от полза за класа при обсъждането на спорни въпроси. Такива методики включват мълчаливи дискусии, твърдения, върху които да се изрази мнение, дейности за активно слушане, техника „аквариум“, комплексно преподаване, ролеви игри и кооперативно учене. Такива методики помагат и за ангажирането на ученици, които в противен случай биха били отегчени или незаинтересовани.

Създаване на богата учебна атмосфера в класната стая**Идеи, които да обмислите**

- Опитайте се да разберете потенциалните психосоциални мотиви на учениците за несъгласие, специфичната чувствителност на учениците, чувствителността на общността и поляризацията на обществото, както и собствената си позиция, емоции и чувствителност.
- Съберете първоначални идеи и мнения от учениците, преди да обсъдите дадена тема. Ако е необходимо, това може да стане анонимно.
- Ако има ученици, които трудно се поддават на управление, може да е полезно да ги включите в подготовката на занятието и да им възложите конкретни задачи.
- Изградете доверие в класа. Доверието може да бъде решаващ фактор, който ще позволи на учениците (и на учителя) да се чувстват по-спокойни при обсъждането на чувствителни и спорни теми. Някои ученици може да смятат, че темите са подходящи само за обсъждане в рамките на групата (сред учениците), и предпочитат да не ги споделят. Взаимното доверие може да смекчи този проблем.
- Обсъждайте по-чувствителни теми след създаването на общност в класа. Спорните теми се обсъждат най-добре в открита среда, където учениците се чувстват сигурни, забелязани и изслушвани.
- Започнете с по-структурирани взаимодействия, а след това преминете към по-свободни взаимодействия в зависимост от обстановката и динамиката в класната стая.
- Започнете с индивидуални взаимодействия (учител—ученик), ученик—ученик), след това преминете към взаимодействие в рамките на по-малки групи и едва тогава преминете към взаимодействие с целия клас.
- Прилагайте учене, ориентирано към учениците, което им осигурява самостоятелност и отговорност за това, което учат.

План за дейност 1: Работа с дезинформацията

По-долу е представена дейност, която може да се проведе в рамките на едно занятие от 45 минути.

Въвеждане в урока (около 5 минути)

В началото на урока попитайте всички ученици поотделно как се чувстват днес. Изслушайте внимателно отговорите им. Реагирайте неутрално на отговорите и просто кажете: „Благодаря!“ Останалите ученици трябва да слушат мълчаливо. Определете реда, по който учениците ще бъдат питани, на случаен принцип.

Представяне (около 5 минути)

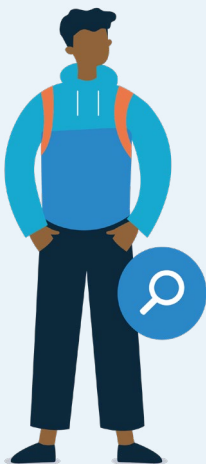
Представете мисъл или личен опит, свързан с дезинформацията, или посочете връзка към новина, съдържаща дезинформация. След краткото представяне задайте въпрос относно дезинформацията, например „Според вас колко сериозна е тази дезинформация?“ или „Според вас каква е целта на тази дезинформация?“.

Моделирано обсъждане (около 25 минути)

Раздайте малки листови хартия. Дайте на учениците 90 секунди, за да формулират кратък отговор на вашия въпрос. Обяснете им, че ще прочетат отговорите си на глас. След това изберете двойки на случаен принцип. Първият ученик от двойката трябва да зададе въпроса на втория ученик. Вторият ученик прочита отговора си. След това си разменят ролите. Продължавайте така по двойки, докато не бъдат изслушани всички ученици. Ако броят на учениците е нечетен, включете себе си в една от двойките. Ако разполагате с още време, поискайте разсъждения.

Приключване на урока (около 8 минути)

В края на урока попитайте всички ученици поотделно дали са научили нещо от урока. Използвайте принципите за въвеждане в урока.

План за дейност 2: Запознаване с мултиперспективността чрез различни източници

Забележка: за тази дейност ще са необходими около 3 занятия по 45 минути.

Урок 1: Открийте историческо събитие, което може да се тълкува по различни начини в зависимост от гледната точка на двете (или повече) страни. Примери за това са различни войни за независимост, Гражданската война в САЩ, Първата световна война, конфликтът в Северна Ирландия, войната на Балканите през 90-те години на 20-и век.

Представете на учениците два отделни кратки текста (или поискайте от тях да намерят два отделни текста в интернет), свързани с конфликта. Накарайте всяка група да намери 5–10 онлайн източника, които предоставят информация за конфликта — по възможност от различни гледни точки (може да им е необходима помощ). Помолете ги да представят накратко тези източници пред класа. Сравнете ги и ги съпоставете.

Изложете твърдение, като например: „Основната причина за конфликта е фактът, че X не е дал възможност хората, живеещи в Y, да се ползват напълно от човешките си права“.

Урок 2: Създават се две групи: тези, които са съгласни с твърдението, и тези, които не са съгласни с него. Най-лесно е групите да се определят, като половината се разпределят в група „Съгласни“, а другата половина — в група „Несъгласни“.

След това всеки ученик използва онлайн източниците (5–10), които групата му е открила, за да развие два силни аргумента за или против твърдението. Учениците събират и записват своите доказателства. Първоначално те правят това самостоятелно — през първата половина на урока. След това работят в по-малки подгрупи от съмишленици (приблизително 4–6 души в група) и споделят своите аргументи. Всяка подгрупа създава цифров плакат с петте си основни аргумента.

Урок 3: Групите доравотват своите плакати и ги представят пред класа. Всички ученици оценяват всеки от различните аргументи (от 1 до 10) и обсъждат защо са оценили аргументите по този начин, особено въз основа на доказателствата, които са открили в източниците. Оценяването може да се извърши и с помощта на онлайн инструменти. Обсъдете в нови малки групи двете гледни точки към събитието и се опитайте да определите как най-добре да разберете спорния въпрос. Помислете дали има начин да се обединят аргументите и контрааргументите? Има ли компромисно решение? Може ли да се постигне съгласие?

Алтернативно могат да се използват различни методики, за да се накарат учениците да обсъдят въпроса — например (виртуална) разходка в галерия, Сократовия метод, традиционен дебат, техниката „аквариум“, дебат с кръстосан разпит и научен дебат.

Забележка: този подход изисква значителни напътствия от ваша страна като учител/преподавател.

По време на дейностите

Идеи, които да обмислите

- Създайте и поддържайте открита и подкрепяща атмосфера в класната стая.
- Как е най-добре да формулирате проблемите? Това може да стане по различни начини, за да може учениците да почувстват, че проблемът ги засяга.
- Водете си личен дневник за това как учениците реагират на преподаването ви по проблемни и спорни въпроси. Те също могат да водят дневници, в които да записват мислите си.
- Наблюдавайте емоционалните реакции в класната стая и се опитайте да откриете специфичната чувствителност на учениците. Някои ученици може да имат радикални мнения, които неочаквано да бъдат изразени в класната стая.
- Наблюдавайте тенденциите между групите. Младите хора и възрастните понякога смятат, че използването на цифрови средства от другите е „неподходящо“, и може да използват това като основание за създаване на отрицателни стереотипи за другата група.
- Наблюдавайте до каква степен вашите дейности засилват динамиката в групите и извън тях, между вас и учениците и между учениците.
- Следете индивидуално учениците, колкото е възможно по-често, особено когато се обсъждат спорни въпроси и когато учениците проявяват неподходящо поведение.
- Давайте пример. Ако не се притеснявате да споделите някои лични примери за това как вие като човек (или учител/преподавател) развивате своята цифрова грамотност и/или как сте ставали обект на дезинформация, това може да насърчи учениците да споделят своя собствен опит.
- Опитайте се да постигнете баланс между условията на открита класна стая и безопасното пространство. В условията на открита класна стая учениците може да казват това, което мислят, и свободно да споделят своите възгледи и мнения. Някой ученик или група ученици обаче може да се обидят или притеснят от забележки, направени от други ученици.
- Наблюдавайте рисковите фактори. Рискът учениците да се отчуждят, когато се сблъскат с предразсъдъци, митове и предубеждения. Несъгласията може да се решават чрез диалог, отделяне на мнението от лицето, което го поддържа, и въвеждане на множество основани на факти гледни точки в дискусиата.

След дейностите

Идеи, които да обмислите

- Обсъдете с учениците какво са научили, какво им е харесало и какво евентуално им е харесало по-малко.
- Разработете нови дейности, които се основават на предходните, като активно включвате учениците в този процес.
- Ако сте водили дневник за това как учениците са реагирали на уроците, които засягат спорни въпроси, обсъдете това с училищния психолог, учителите-наставници или училищния педагог.
- Направете презентации пред други класове или училища (може и виртуално).
- Извършете по-формална оценка на знанията и уменията, придобити от учениците, и/или оценка на използваните методи на учене и преподаване (вж. раздела относно оценяването в насоките).

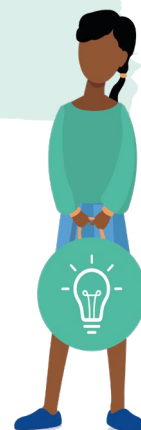
Съвет 4: Проявяване на съпричастност

С оглед на създаването на безопасно пространство за учене е полезно да не се осмиват или изолират учениците, които признават, че вярват в определени видове дезинформация, например в широко разпространена теория на конспирацията. Съпричастността може да бъде добра отправна точка. Ако учениците признаят, че вярват в определени видове дезинформация, поемат риск. Вие също може да признаете някои свои уязвимости, ако желаете.

Понякога е от полза да накарате учениците първо да разкажат за „някаго, когото познавам“, за да бъдат признанията по-малко лични и ученикът да бъде по-малко уязвим към критиките на връстниците си.

Съвет 5: Разбор

Направете разбор с учениците на техните мисли, преживявания и емоции. Попитайте ги какво са научили и дали биха искали да се надградят дейностите, които току-що са завършили.

6. Изграждане на компетентности в областта на цифровата грамотност в класната стая и в училището: да станем цифрови граждани

Какво е цифрово гражданство и защо е важно?

Цифровите граждани...

- притежават умения, качества и поведение за безопасно, ефективно, критично и отговорно участие в онлайн света;
- умеят да се възползват от предимствата и възможностите на онлайн света, като същевременно са устойчиви на вредни последици;
- използват цифрови технологии в подкрепа на активното си гражданско участие и социално приобщаване, сътрудничеството с други лица и творчеството за постигане на лични, социални или търговски цели;
- запознати са с основните ценности в областта на правата на човека и са наясно, че тези ценности са сходни онлайн и офлайн (свобода на убежденията и изразяването, право на неприкосновеност на личния живот, участие, достойнство и др.).

Цифровото гражданство е придобит набор от умения. В цифровото общество, както и в офлайн обществото, има някои основни понятия, инструменти и компетентности, които вашите ученици трябва да познават, за да подпомогнат ученето си. Учениците също така трябва да получат достъп до инструментите, които ще им бъдат необходими, за да развият своите умения в областта на цифровата грамотност. Вие изпълнявате важна роля в този процес.

Да бъдеш цифрово грамотен означава да знаеш как да използваш цифровите технологии за *достъп, управление, разбиране, интегриране, комуникация, оценка, създаване и разпространяване на информация* — по безопасен и подходящ начин. Освен това цифровата грамотност може да помогне на учениците активно да участват, да учат, да изграждат пълноценна кариера и да взаимодействат социално в съвременното общество. Поради това цифровата грамотност е предпоставка за развитието на активно и овластено цифрово гражданство.

Както може би сте забелязали, учениците вече са цифрово грамотни в различна степен. Например някои от тях може да имат затруднения с четенето и писането, но са много сръчни при използването и създаването на цифрово съдържание, като например изпращане на гласови съобщения или правене на снимки. Други може да имат затруднения с достъпа до технологии или с използването им, поради което е по-трудно да се установи контакт и да се общува с тях, когато се преподава от разстояние.

Съвет 6: Игровизация и учене чрез игри

Ако бъдат правилно разработени, игровизацията и ученето чрез игри може да подобрят учебните резултати.

Някои от предимствата са:

1. Те предлагат нерядко учене, което съответства на цифровия начин на живот на съвременните младежи.
2. Те могат да осигурят допълнителна мотивация и да направят преподаването и ученето забавни, креативни и вдъхновяващи.
3. Игровизацията и ученето чрез игри са гъвкави, могат да бъдат пренесени във всеки контекст и сравнително лесно да се адаптират към всеки учебен предмет. Те може да се използват и за сложни въпроси, които по-лесно се „схващат“ чрез игра.

Идеи, които да обмислите

- Приканете учениците си да споделят как технологиите и социалните медии могат да създадат положителна промяна и положителни пространства в общността и обществото, в което живеят.
- Обсъдете с учениците уменията, които ще са им необходими при навлизане на бъдещия пазар на труда. Това може да включва набор от цифрови умения (като разбиране на цифровите икономики, кодиране, разбиране на алгоритми, математическо мислене и други цифрови умения) и меки умения (напр. междуличностни) в свят, в който взаимодействието между хората е от голямо значение.
- Поискайте от учениците да намерят точна информация онлайн по въпроси, свързани с гражданството (напр. демокрацията, местните избори, правата на човека и изменението на климата), както и за подходящите места за онлайн участие.
- Ако атмосферата в класната стая го позволява (особено ако учениците са свикнали да обсъждат политически въпроси), попитайте учениците дали смятат, че чрез медиите може да се разпространява политическа дезинформация и

какво въздействие може да има тя. Може ли да повлияе на резултатите от демократични избори? По какъв начин? Могат ли учениците да дадат примери?

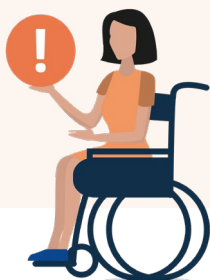
- Предоставете на учениците връзки към надеждни източници на информация, например за социални проблеми и въпроси, свързани с гражданството. Още по-добре е да ги накарате да проучат това и да дадат обратна информация.
- Обърнете внимание на цифровото благополучие, а именно как цифровите инструменти влияят — благоприятно или отрицателно — върху здравето (психическо или физическо) на вашите ученици, както и върху взаимоотношенията им с техните връстници и семейство.

Първи стъпки в преподаването на цифрова грамотност

Преподаването и усвояването на цифровата грамотност са важни в съвременното общество. Въпреки това някои от вас може да не желаят да предприемат действия, за да насочат учениците си към развиване на компетентности в областта на цифровата грамотност, защото се притесняват да преподават по тема, която може би не познават добре, или защото учениците вече са доста технически грамотни. Важно е да помните, че не е задължително да сте експерт по технологиите, за да преподавате цифрова грамотност, тъй като цифровата грамотност далеч не се ограничава само до това да знаете как да използвате дадено устройство.

Каре 3: Умело боравещ с модерните технологии или не?

Не приемайте, че всички ученици боравят умело с модерните технологии. Не всички младежи познават добре технологиите или се чувстват уверени да използват цифрови технологии. Докато някои от тях имат добре развити цифрови умения и компетентности, други са с ограничени цифрови умения и се затрудняват да изпълняват дори основни цифрови задачи. Цифровият свят често е трудноразбираем дори за младежите. Те може да попаднат в ехо камери, но рядко са наясно по какъв начин се оказват „блокирани“ там. Възможно е технологиите да са част от ежедневието им, но те да не разбират как работят или защо алгоритмите им показват определено съдържание. Учениците невинаги се нуждаят от техническа помощ и може да изглежда, че я отхвърлят, но често се нуждаят от човек, който да им помогне да се ориентират в изобилието от информация, която срещат редовно, и да разграничат фактите от знанието и твърденията за истина от доказателствата.

Идеи, които да обмислите

- Признайте откровено, че като учител или преподавател не знаете и не можете да знаете всичко. Като учител или преподавател обаче вие сте в състояние да предложите необходимия контекст, да подтикнете към критично осмисляне и да окажете подкрепа.
- Включете цифрови теми, които наистина са важни за вашите ученици. Дайте възможност на учениците да говорят свободно за интересите си, да създават съвместно плана на урока, като използват устройствата и цифровите пространства, които познават най-добре.
- Обсъдете с учениците си поведението в интернет и как да станат отговорни граждани и положителни социални участници в класната стая и извън нея.

Съвет 7: Съобразяване с учениците

За дейностите по цифрова грамотност се съобразявайте с учениците и техния опит. Децата и младежите се сблъскват с онлайн предизвикателства всеки ден (злонамерено съобщение; проблем с поверителността; проблем с достъпа; реч на омразата; и др.). Оставете притесненията и ежедневието на учениците да определят темите на уроците и ги направете подходящи и с практическо приложение, без да поставяте учениците в неудобно положение или да ги осъждате. Това може (ако бъде направено умело) да създаде атмосфера на достоверност и доверие в класната стая.

Цели на ученето за цифрова грамотност

По-долу са представени някои конкретни цели на ученето за цифрова грамотност, които са подходящи за началния и средния етап на образование. Този преглед може да ви бъде от полза при преподаването. Те се основават

на утвърдени рамки като Европейската рамка за цифрова компетентност (DigComp 2.2⁴) и на [финландските резултати от ученето на нови видове грамотност](#)⁵.

В началното училище ученикът...

- може самостоятелно да търси информация по въпроси и явления, от които се интересува;
- може, с напътствия, да оценява достоверността и полезността на информацията;
- осъзнава, че в онлайн средата могат да бъдат намерени всички видове информация и съдържание, включително невярна информация и дезинформация;
- разбира разликата между дезинформация, невярна информация и злонамерена информация;
- запознат е с основните принципи за защита на неприкосновеността на личния живот;
- знае какви методи за защита на неприкосновеността на личния живот съществуват в медийната среда;
- анализира своето потребление на медийно съдържание и услугите, които използва, от гледна точка на авторските права;
- може да търси медийно съдържание, което може да се използва свободно и с разрешение;
- може да опише навиците си за използване на медиите и да анализира значението на медиите в собствения си живот;
- може да използва цифрови инструменти по подходящ и безопасен начин, за да създава продукти за определена аудитория;
- знае как да създава и споделя медийно съдържание;
- знае как да създава и споделя медийно съдържание;
- знае как да се държи уважително онлайн и знае как да получи достъп до точна информация.

До средното училище ученикът...

- знае, че цифровото съдържание, цифровите стоки и услуги могат да бъдат защитени с авторски права; Can critically assess the credibility and reliability of the source of information and digital content.
- може да оценява критично достоверността и надеждността на източника на информация и цифровото съдържание;
- може, с напътствия, да оценява различни видове медийно съдържание като източници на информация и да анализира тяхната полезност и надеждност;
- разбира естеството на социалните медии като източник на информация и защо е важно да се отнасяме критично към информацията, която се разпространява в социалните мрежи;
- наясно е, че търсачките, социалните медии и платформите за съдържание често използват алгоритми с изкуствен интелект за генериране на отговори и показване на съдържание, които са адаптирани към предпочитанията на отделния потребител или се определят от тях;
- може да анализира собствените си модели на медийно потребление;
- може да получава, обработва и представя информация въз основа на изследвания, като използва подходящи методи и инструменти;
- наясно е, че много приложения в интернет и на мобилни телефони събират и обработват данни (т.е. лични данни, поведенчески данни и контекстуални данни), до които потребителят има достъп или които извлича. Това се прави например, за да се наблюдават дейностите на хората онлайн (напр. посещения в социалните медии, търсене в Google) и офлайн (напр. ежедневни действия, пътувания с обществен транспорт);

⁴ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

⁵ <https://okm.fi/en/new-literacies-programme>

- може да използва цифрови инструменти за проверка на достоверността на онлайн снимки и видеоклипове;
- знае какви стратегии да използва, за да контролира, управлява или изтрива данни, които се събират/подбират от онлайн системи;
- знае, че системите с изкуствен интелект могат да се използват за автоматично създаване на цифрово съдържание (напр. текстове, новини, есета, туитове, музика, изображения), като за източник се използва съществуващо цифрово съдържание. Такова съдържание може да е трудно да се разграничи от създаденото от човека;

- осъзнава склонността да се търси информация, потвърждаваща вече изградена теза, и развива критичен подход към собственото си мислене;

- наясно е със значението на невербалните послания (напр. усмивки, емотикони), използвани в цифрова среда (напр. социални медии, съобщения в реално време), и знае, че в културно отношение тяхното използване може да се различава в отделните държави и общности.

План за дейност 3: Работа с Декларацията относно европейските цифрови права и принципи

Основна част от това да сте цифров гражданин е да познавате и да упражнявате цифровите си права. През януари 2022 г. Европейската комисия предложи „Декларация относно цифровите права и принципи“. Наред с другите предложени права, в декларацията се предвижда:

- Децата и младите хора следва да бъдат овластени да правят безопасен и информиран избор и да изразяват креативността си в онлайн средата.
- Децата имат право да бъдат защитени от всички престъпления, извършени чрез цифрови технологии или улеснени чрез тях.
- Всеки има право на защита на личните данни онлайн. Това право включва контрол върху начина, по който данните се използват, и върху това с кого се споделят.
- Всеки следва да има достъп до цифрови технологии, продукти и услуги, които да са безопасни, сигурни и да защитават неприкосновеността на личния живот още при проектирането.
- Всеки има правото на свобода на изразяване в онлайн средата, без да се страхува от цензура или сплашване.

Поискайте от учениците си първо да формулират собствените си права и това, което е важно за тях, а след това да сравнят идеите си с цифровите права, предложени на европейско равнище.

План за дейност 4: Проследяване на цифрови отпечатъци

Направете проучване заедно с учениците относно цифровите отпечатъци (вж. определението в раздел 4) и обсъдете до каква степен вашите отпечатъци са създадени активно или пасивно. Опитайте се да разберете до каква степен вашите данни се предават на трети страни в образователния сектор или извън него. Обмислете заедно с класа ползите (напр. оптимизация, персонализиране) и недостатъците (нарушаване на неприкосновеността на личния живот?) от това и как учениците могат най-добре да управляват своето присъствие в електронната среда.

7. Дезинформация: За какво става въпрос?

Невярна информация:

доказуемо невярна информация, която се разпространява без намерение за заблуда и често се споделя, защото потребителят смята, че е вярна.

Дезинформация

доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността. Последствията от нея могат да бъдат в ущърб на обществен интерес.

Злонамерена информация:

фактологично вярна информация, която се използва с цел нанасяне на вреда.

В настоящите насоки се разглежда предимно дезинформацията. Както е посочено в раздел 4, дезинформацията се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение.

За да се изясни по-подробно понятието „дезинформация“, може да е от полза да се разгледат някои примери. По-долу са посочени примери, които дават представа за видовете дезинформация, с които учениците се срещат както в класната стая, така и извън нея. Във всеки от тези сценарии има умисъл за въвеждане в заблуждение и манипулиране на мненията, емоциите и действията на хората.

- 1В умишлен опит да се атакуват правителствата и техните здравни програми, в различни блогове се разпространява невярна информация, че ваксините срещу COVID-19 не са предназначени да ни предпазят от коронавирусната болест, а са форма на масов контрол на населението. Без доказателства се твърди, че ваксините са държавен инструмент за борба с изменението на климата чрез намаляване на населението и че тези ваксини са създадени, за да предизвикат безплодие.
- 2В опит да представят общността на ЛГБТИК в недобра светлина през май 2022 г. много потребители в социалните медии разпространиха информация, че стрелецът в училище в Тексас е транссексуален. Неверните твърдения бяха подсилени и от различни американски политици и личности с политическо влияние, някои от които свързваха транссексуалността с насилието.
- 3През февруари 2017 г. известен френски политик разпространи статия, в която се твърди, че кампанията на президента Еманюел Макрон е финансово подкрепена от Саудитска Арабия. Клонирани е уебсайтът на голям вестник, за да изглежда статията достоверна и е публикуван неверен материал.
- 4 През март 2022 г. е публикуван видеоклип, в който украинският президент Володимир Зеленски се появява зад подиум и казва

на украинците да свалят оръжията си и да се предадат. Въпреки че този така наречен „дълбок фалшификат“ не беше достатъчно усъвършенстван, той изглеждаше истински за неопитния зрител.

- 5 През февруари 2022 г. фалшив твит от потребителски профил, наподобяващ този на CNN, съобщава невярна информация за „първата американска жертва на кризата в Украйна“. Въпреки че информацията беше доказуемо невярна, тя доведе до атаки в социалните медии срещу легитимността на CNN като източник на новини.

Справяне с дезинформацията

Докато учениците развиват своята социална идентичност и изграждат своя мироглед, те се сблъскват с множество информация, част от която е полезна и поучителна, а друга — невярна, подвеждаща и манипулативна. През 21-ви век голяма част от тази информация е онлайн или се предава чрез социалните медии.

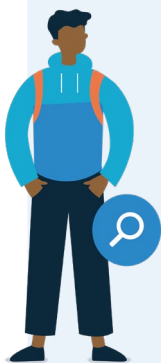
В съвременния свят дезинформацията може да се разпространява значително по-далеч, по-бързо, по-обстойно и по-обширно от истинската информация. Най-ефективните разпространители на информация в нашия цифров свят не са непременно обучени професионалисти като журналистите, а често са първите, най-бързите и най-популярните потребители онлайн, които използват персонализирани послания, за да се свържат с аудиторията си. Дезинформацията може потенциално да доведе до вредни последствия за отделни лица и групи и за обществото. Тя може също така да има много форми (вж. няколко примера в **каре 4** по-долу). Основна характеристика на всяка дезинформация обаче е, че измислиците, невярната информация и мненията се представят като факти и „истината“.

План за дейност 5: Разграничаване между факт и мнение

Разиграйте с учениците играта „факт или мнение“. Това е много лесен, игрови начин да се придобие представа за фактите и мненията, който е подходящ за ученици както от началните, така и от средните училища. Представете на учениците 10 предварително подбрани твърдения, които съдържат факт или мнение (например: „навън е нула градуса“ и „навън е твърде студено“). Такива твърдения може лесно да намерите в интернет (удобно за бъдещи справки). Учениците трябва да решат кои

твърдения са факти и кои са мнения. Учениците следва също така да представят аргументи защо смятат, че това е така. Тази дейност може да се разшири, като се зададе въпросът как учениците определят кое е факт и кое е мнение?

Подобно упражнение може да се направи и по отношение на науката и псевдонауката. Това би било по-подходящо за малко по-големи ученици.

Съвет 8: Проверка на източниците

Колко често учениците проверяват източника, когато четат статии в информационните си канали? Проверяват ли дали представените факти са наистина верни? Ако отговорът е положителен, как правят това?

Обсъдете с вашите ученици каква е разликата между професионалните журналисти, работещи в медиите, и гражданските журналисти.

Алтернативни планове за дейности, които да обмислите:

- Накарайте учениците в малки групи да посетят няколко онлайн медии и да прочетат за даден социален проблем (например изменението на климата). Накарайте ги да прочетат една или повече предварително избрани статии и да разграничат кое е мнение и кое е факт в тези статии. Последователни ли са фактите в различните статии? А мненията?
- Накарайте учениците да напишат (аргументирано) есе по социален проблем, който ги интересува, и им възложете да включат в есето си както факти, така и мнения.
- Проведете „мозъчна атака“ с учениците. Накарайте ги да изброят всички характеристики, с които свързват думата „факт“, и всички, с които свързват думата „мнение“. Какви са сходствата и различията според тях?

Предупредителна бележка: (младите) хора трябва да внимават за този вид измамно съдържание!

Фалшиво приписване: автентичните изображения, видеоклипове или цитати са взети от други събития

Фабрикувано съдържание: съдържание, което е измислено, понякога в съчетание с истинско съдържание

Измамни източници: например уебсайтове, блогове или потребителски профили в Twitter, които се представят за добре позната марка или лице, или за приятел (от училище)

Фалшива връзка: съдържанието не съответства на заглавието/надписите

Фалшив контекст: предадената информация е по принцип точна, но в неточен контекст

Подправено съдържание: съдържанието, като статистически данни, графики, снимки и видеоклипове, е променено или подправено. Това включва евтини и дълбоки фалшификати

Злонамерена информация, използвана като оръжие: преувеличени и пресилени факти

Заклучения, основани на слухове: категорични заключения въз основа на информация, представена като „слухове“

⁶ Тези сценарии са взети от различни уебсайтове, в които личи пристрастност на медиите. Европейската комисия не заема официална позиция относно достоверността на тези примери.

Каре 4: Някои специфични форми на дезинформация — възможности за учителите и преподавателите по определени учебни предмети

Евтините фалшификати все по-често се създават от самите младежи. Например, за да малтретираят някого в киберпространството, ученик или група ученици може да използват лицето на един ученик (тяхната мишена) и да го добавят към компрометираща снимка на някой друг, след което да разпространят фалшивото изображение по каналите в социалните медии. Това може да има изключително сериозни последици, особено за малтретираното лице. С цел да покажат колко лесно могат да се създават евтини фалшификати, учителите по изобразително изкуство може да разгледат тази тема (с повишено внимание) в класната стая. За повече подробности вж. предупредителната бележка „Учене чрез практика“.

Псевдонауката се състои от твърдения, вярвания или практики, за които се твърди, че са научни и фактически, но са несъвместими с научния метод. Тъй като подобна дезинформация е често срещана, учителите по природни науки имат възможност да обяснят на учениците какво отличава науката от псевдонауката.

По-специално учителите по история и гражданско образование могат да обсъдят с учениците как се появяват теориите на конспирацията или мистификациите и как са били използвани като политическо оръжие в исторически план. Учителите/преподавателите могат да посочат и многобройните съвременни теории на конспирацията. Важно е да се обърне внимание на учениците, че конспирации наистина съществуват, но много от тези, които се разпространяват в медиите, са измислени и често прокарват политически цели. Вж. предупредителната бележка по-долу.

Характеристики на дезинформацията

Дезинформацията може да се появи в много контексти и на много различни платформи. Част от нея е специално насочена към младежите и има за цел да им се повлияе. Някои типични характеристики на дезинформацията са изброени по-долу (вж. кратък придружаващ **план за дейност 6** по-нататък в текста):

1. въздейства на емоциите на лицето, към което е насочена. Това затруднява логическото и критичното мислене;
2. представлява атака срещу опонента — насърчава възгледи за действителността от типа „Ние срещу тях“;
3. фактите в нея са представени опростено и извадени от контекста;
4. дадена идея се повтаря многократно;
5. пренебрегват се нюансите на фактите, като се представя само едната страна на нещата;

6. изображенията се манипулират по различни начини, като ретуширане и изрязване;
7. изображенията са извадени от първоначалния им контекст и са съчетани с други изображения, музика/звуци и текстове, за да им се придаде ново значение;
8. използват се известни хора и знаменитости, на които целевата група се възхищава;
9. все по-често се използват евтини и дълбоки фалшификати;
10. неподатлива е на доказателства, с които се прави опит да бъде опровергана.

План за дейност 6: Оценяване на информацията

Изберете един или повече текстове, които очевидно съдържат дезинформация и за които има налични и лесно достъпни доказателства за противното. Посещението на сайтове за проверка на фактите може да ви помогне в търсенето. Накарайте учениците да разгледат текста(овете) и ги попитайте дали могат да открият описаните по-горе характеристики. Накарайте най-напред да направят това самостоятелно, а след това в малки групи, за да се постигне максимална ефективност на ученето.

Защо се създава и разпространява дезинформация?

След като учениците разберат определението за дезинформация, често възникват следните въпроси: „*Защо хората създават дезинформация? Какво ги мотивира?*“. Можете да им помогнете да намерят отговор на тези въпроси.

Важно е учениците да знаят, че има няколко причини, поради които се създава и разпространява дезинформация. В идеалния случай учениците могат сами да проучат този въпрос (вж. **план за дейност 7**), но като учител е важно да дадете обратна информация след такава задача и да обясните, че определени лица или групи създават дезинформация, за да влияят на другите. Това може да се прави по идеологически причини, за да се убедят хората, че определено политическо мнение е правилно, и за да се постигне финансова печалба. Що се отнася до някои по-леки случаи на дезинформация, бихте могли да споменете, че тя може да бъде създадена, за да забавлява (например някои форми на сатира) и в тези случаи измамата има за цел да се спечелят последователи. Поради тази причина е важно учениците да познават различните мотиви за създаване на дезинформация, формите, които тя може да приеме, и потенциалните вреди, които може да причини.

Идеи, които да обмислите

- Разговоряйте с учениците (първо общо, а след това и по-лично, ако атмосферата в групата го позволява) за това какви видове онлайн информация предизвикват емоции като гняв, тъга, гордост, тревога.
- Обсъдете с учениците какво може да ги накара да споделят съдържание, без да се замислят. Попитайте ги дали могат да дадат примери от личен опит. Напомнете им, че силните емоции, като радост или гняв, затрудняват рационалното и критично мислене.
- Обсъдете значението на оценката на източниците. Добро основно правило за достоверните източници е, че в тях ясно се посочва откъде е почерпана информацията.

План за дейност 7: Проучване на причините за създаване на дезинформация

Вместо да обяснявате на учениците защо се създава дезинформация, накарайте ги да проучат въпроса онлайн. Това може да се направи като по-обща задача или да се възложи на малки групи да проучат причините, поради които хората (или организации) може да искат да разпространяват дезинформация, например за COVID, за изменението на климата, за бежанците и мигрантите, за религиозните малцинства, сексуалните малцинства, жените и т.н. Накарайте малките групи да представят една на друга това, което са открили. Кои са общите характеристики и различията?

За по-малките ученици можете да изберете по-леки и не толкова сложни теми, които са по-лесни за възприемане.

! Преди да възложите тази задача на учениците обаче, добре е първо сами да направите проучване по темата, за да можете по-добре да ръководите разговора в клас.

Полезно е учениците да знаят, че в някои случаи разпространяването на дезинформация може да доведе до икономическа изгода за някои лица. Това включва „инфлуенсъри“ в социалните медии и „създатели“, които те може би следват и които печелят пари чрез предоставяне на съдържание онлайн.

Колкото по-зрелищна и противоречива е информацията, представена в интернет и в социалните медии, толкова по-вероятно е хората да я прочетат и споделят, което означава, че създателите на новината получават повече приходи от реклама. Тези, които разпространяват невярна и/или подвеждаща информация, ще се опитат да накарат възможно най-много хора да я споделят. Фалшивите „новинарски“ сайтове, създадени, за да копират истински новинарски сайт, са един от ефективните инструменти за разпространение на дезинформация с цел финансова печалба.

Съвет 9: Постигане на промяна

В идеалния случай признаването на проблема — че дезинформацията е широко разпространена, разпространява се бързо и причинява вреди — следва да доведе до анализ на това как може да се предотврати и оспори дезинформацията. Този анализ и последващото обсъждане често водят до общи изявления на учениците относно отговорността, включително защото те не винаги разбират собствената си роля. Като ги убедите, че „могат да променят нещо“, те може да предприемат конкретни дейности в класната стая и в училище за разработване на стратегии за противодействие на дезинформацията (вж. други примери в този раздел).

Идеи, които да обмислите

След като учениците са установили, че дезинформацията води до различни заплахи, задайте им следните въпроси относно отговорността:

- Каква е ролята и отговорността на медиите в разпространяването на дезинформацията? Каква е ролята и отговорността на самите потребители на технологии? А на компаниите за (социални) медии?
- Наясно ли са с различните обществени усилия за ограничаване на дезинформацията? Съгласни ли са с тези усилия (напр. различни опасения, свързани с правата на човека, като цензурата — учениците трябва първо да бъдат запознати с усилията на обществото)?
- Каква е ролята и отговорността на социалните медии и на други платформи за ограничаване на дезинформацията?
- Каква е ролята на държавата за ограничаване на дезинформацията? Направете преглед на действията, които предприемат местните или националните власти: може ли да се направи повече? Наясно ли са учениците с усилията на държавата?
- Какво могат да направят/правят проверяващите факти, за да се справят с дезинформацията?
- Каква е ролята и отговорността на потребителите на технологии, като самите ученици и общността? Може ли те да играят някаква роля?

Дезинформация може да се разпространява и с идеологическа цел. Например екстремистките организации се опитват да спечелят хора за своята кауза чрез дезинформация и се стремят да набират нови членове. Друга форма на дезинформация за идеологически цели е държавната дезинформация. Такава дезинформация може да бъде създадена, за да се прокарат интересите на държавата, и има за цел да се повлияе на общественото мнение (в същата или в друга държава). Подобна дезинформация може да задълбочи разделението в обществото, да очерни определени малцинства и да окаже влияние и в други държави. В своята по-екстремистка форма тя може да бъде претекст за война и оправдаване на военни действия.

План за дейност 8: Обсъждане на свободата на медиите

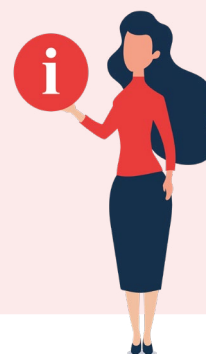

Обсъдете с учениците дали е по-малко вероятно свободните медии да разпространяват дезинформация, отколкото цензурираните от държавата медии. Можете също така да посетите сайта на световния индекс за свобода на печата и да покажете на учениците си мястото, което вашата държава заема по отношение на свободата на медиите: <https://rsf.org/en/index>. Сайтът е на 6 езика, с предимно визуален характер и много малко текст.

Предупредителна бележка: Учене чрез практика

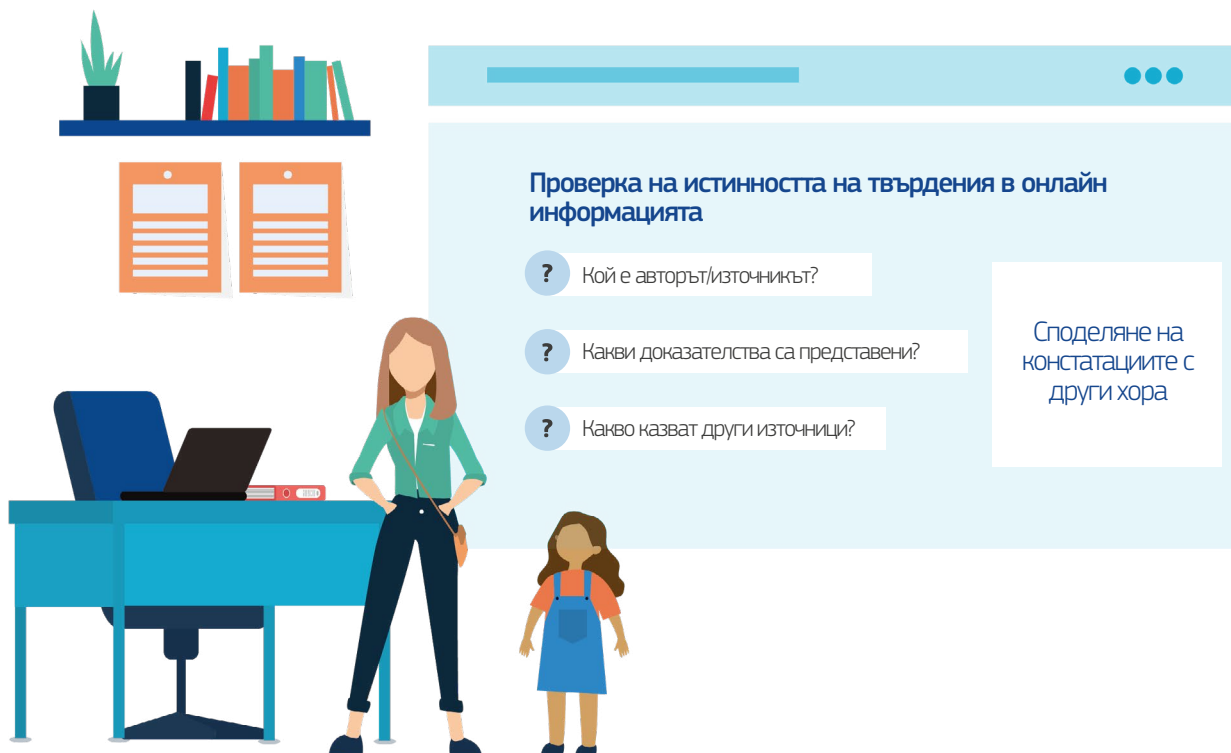
Ученето чрез практика е отличен емпиричен метод за задълбочено учене и някои преподаватели може да са склонни да възложат на учениците да създадат своя собствена дезинформация. Например учителят по изобразително изкуство може да накара учениците да създадат евтини фалшификати с помощта на цифрови технологии, за да демонстрира как се създават те. Това може да доведе до по-добро разбиране на начина, по който се създават евтини фалшификати, но е свързано с рискове. Съществува риск учениците да използват тези нови умения по неподходящ начин (например за кибертормоз над други ученици). Например евтините фалшификати дават възможност на учениците да прикрепят лицето на друг човек към компрометираща снимка и да я разпространят като „истинска“ снимка. Същите опасения поражда и идеята на учениците да бъде възложено манипулирано изображения, за да им се покаже как става това.

Важно е да се съсредоточим върху стъпките, които учениците могат да предприемат, за да се справят с дезинформацията (ориентацията към решения).

Какво представлява проверката на фактите?

Както е посочено в раздела с определенията в настоящите насоки, проверката на фактите е процесът на проверка на това дали информацията е вярна, или невярна. Тя може да се осъществи с всякакъв вид медии (както за текст, така и за визуални изображения например). За да се определи дали информацията е надеждна, могат да се зададат следните въпроси: Кой е авторът? Какви са доказателствата и какво казват други достоверни източници — също така кои източници са достоверни? При проверката на фактите често са полезни търсенията на текст и обратните търсения на изображения. Такива търсения могат да помогнат да се определи дали даден текст е точен и дали дадено изображение е манипулирано, и/или изваден(о) от контекста. Проверката на фактите е полезна както преди, така и след публикуването на информацията.

Идеи, които да обмислите

- Запознайте учениците с уебсайтовете на съответните местни служби за проверка на фактите или с международни такива, ако са достъпни на вашия език.
- Поканете гост-лектори в класа/училището, които да говорят за дезинформацията и проверката на фактите.
- Покажете на учениците (подходящи за възрастта им) онлайн видеоклипове, в които се обясняват дезинформацията и проверката на фактите. Накарайте ги да сравнят и съпоставят видеоклиповете.
- Проучете кои местни, национални или международни неправителствени организации могат да предложат помощ при проверката на фактите и се свържете с тях. Все повече НПО са специализирани в тази област и много от тях работят с училища.
- Вземете участие с училището или класа си в национални и международни събития, като например Международния ден на проверката на фактите (обикновено в началото на април). Чрез тази връзка ще получите информация на вашия език.

План за дейност 9: Участие в проверка на фактите

Накарайте учениците да проверят фактите в медийните изявления от съответния ден или от съответната седмица, за да бъдат актуални. Ще е необходимо да ги насочите към някои източници, които сте определили предварително. При изпълнението на тази задача учениците могат да си зададат следните въпроси — самостоятелно или в малки групи:

- НА КОИ източници мога да се доверя/можем да се доверим?
- КЪДЕ мога да намеря/можем да намерим тези източници?
- КАКВИ емоции има за цел да предизвика информацията, ако има такива?
- КАК тази информация влияе на моите/нашите чувства и мнения (и има ли успех в моя/нашия случай и защо, или защо не)?
- КАК мога да споделя/можем да споделим тази информация отговорно с други потребители?
- ЗАЦО е написана тази статия, каква е нейната цел?
- За КАКЪВ тип читатели е написана тази статия (целева група)?
- КАК мога да проверя/можем да проверим дали тази информация е вярна или невярна?
- Ако е новинарска статия, КАК привлича вниманието на хората (например ярки цветове, фрапантни изображения, големи заглавия, удивителни знаци)?

Какво представлява разобличаването?

Разобличаването се извършва постфактум, т.е. след появата на невярна информация. Целта е да се коригира невярна информация и да се предотврати опасността други хора да повярват на информация, която е доказуемо невярна. Хората, които четат или виждат информацията, „провиждат“, че тя само се представя като факт и/или истина. За разобличаване на невярната информация и дезинформацията могат да се използват различни стратегии за проверка на фактите.

Какво представлява предварителното разобличаване?

Предварителното разобличаване е процес, при който хората се предупреждават предварително, че ще станат обект на невярна информация. То се основава на логиката, че превенцията е по-добра от лечението. За да се обясни на учениците какво представлява предварителното разобличаване, може най-напред да им се предостави фактологична и задълбочена информация по даден въпрос, а след това се представи съществуващата дезинформация по същия въпрос. Освен това може предварително да им се разясни какви видове дезинформация, могат да очакват.

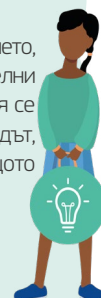
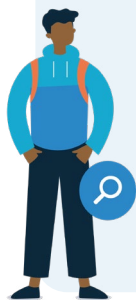
Идеи, които да обмислите

- Попитайте учениците какви видове слухове и клюки са чували (и са склонни да ги споделят, без да сочат с пръст). Попитайте защо е толкова трудно да бъдат разобличени.
- Обсъдете с колегите си какви видове дезинформационни кампании очакват да се появят по ключови социални въпроси в близко бъдеще. Какви видове дезинформация очакват? Разработете няколко междупредметни дейности, които включват разобличаване.

Съвет 10: Работа с учениците по предварително и последващо разобличаване

Като учител/преподавател трябва да притежавате добри умения за управление на класа, за да работите по предварително или последващо разобличаване на информация, тъй като е възможно учениците да вярват на част от разпространяваните неверни сведения. За да предотвратите съпротивата и липсата на ангажираност сред учениците, както беше споменато в раздела „Представяне на контекста“, е уместно да започнете със сравнително неспорни за учениците въпроси. Първоначално те могат да включват невярна информация, слухове или клюки, които са били разпространени много преди да се родят (например „моралната паника“ във връзка с вещците през Средновековието), или невярна информация, която е далеч от тяхната реалност (в някои държави съществува поверие, че ако майката яде раци, бебето ще бъде непослушно). Разобличаването на тази невярна информация — с всички познания след събитието и с помощта на науката — е сравнително лесно и не представлява заплаха за учениците. Една полезна дейност за учениците е да разобличат подобна информация, като използват доказателства и научни познания.

След като учениците разберат същността на разобличаването, те могат да бъдат приканени да предприемат предварителни действия за разобличаване на същата информация, ако тя се появи отново. Може също така да бъдат попитани дали подходът, до който са стигнали при предварителното и последващото разобличаване, е сходен или различен.

Оценка на достоверността на информацията и как да се разпознават и използват легитимни източници

Какво означава това и защо е важно?

Проверката на фактите, предварителното и последващото разобличаване са свързани със способността на учениците да преценяват точността на информацията, да използват легитимни източници и да мислят критично за информацията. Учениците получават милиони отговори на всички възможни въпроси и за вас може да се окаже предизвикателство да им помогнете да разграничат фактите, мненията и дезинформацията (и невярната информация). Работата с учениците по това как да се ориентират в цифровия свят със сигурност е предизвикателство, но също така е възможност да се подчертаят ползите от уменията да се намира точна и образователно обогатяваща информация онлайн. Да дадете на учениците инструментите за разпознаване на достоверна информация означава да им дадете ключа към един стойностен информационен свят. Това означава също, че те трябва да имат основни познания за това как се създава и разпространява дезинформация.

Разбиране на различните измерения на дезинформацията

Технически аспекти на дезинформацията

Повечето ученици знаят как да използват цифрови устройства, но не и как да ги използват отговорно или как съвременните технологии улесняват разпространението на дезинформация. Например изкуственият интелект (ИИ), който е мощен инструмент за справяне с дезинформацията и невярната информация, може да бъде използван и за създаване на дълбоки фалшификати. Мрежите от ботове могат да разпространяват неточна информация онлайн. Разбирането на техническите аспекти на дезинформацията дава представа за това как действа тя в действителност.

План за дейност 10: Обсъждане на технологичните аспекти на дезинформацията с учениците

Можете да започнете, като просто попитате в класната стая дали учениците смятат, че технологиите, свързани с цифровите устройства, могат ефективно да разпространяват дезинформация, и защо смятат, че това е така. Това може да ви помогне да създадете основа, върху която да работите. Освен това може да ви помогне да развенчаете митове и погрешни схващания. Този вид дейности могат да се провеждат още в началното училище.

Идеи, които да обмислите

- Попитайте учениците дали знаят как работят алгоритмите, кликбейтът и ботовете (от технологична гледна точка).
- Възложете на учениците да извършат проучване (вместо да дават отговори на горните въпроси). Накарайте ги например да потърсят в интернет 1—2 кратки видеоклипа, които според тях обясняват добре тази тема. Изберете един или два, които да покажете на класа.
- Прегледайте все по-разпространените образователни игри онлайн, които дават възможност на учениците и на други хора да разберат как действа дезинформацията

Етични аспекти на дезинформацията

В допълнение към технологичните аспекти на дезинформацията обсъждането на етичните аспекти на дезинформацията с учениците може да даде по-пълна представа не само за това как действа дезинформацията, но и как може да вреди, какви видове вредни последици може да причини на хората и обществото, а също и за собствените им отговорности в цифровата сфера, особено за отговорността им да не споделят дезинформация и да предупреждават другите за нея.

Съвет 11: Връзка с правата на човека

Обсъждането на въпроси, свързани с правата на човека, като свободата на печата, свободата на словото и свободата на информацията, както и как и защо платформите на социалните медии подбират съдържанието, може да даде на учениците допълнителна представа за дезинформацията и предизвикателствата, свързани с нейното разпространение.

Можете да използвате различни методи за обсъждане, диалог и анализ, за да накарате учениците да се ангажират активно с темата. Например обсъдете с учениците съображенията „за“ и „против“ забраната на определени хора в социалните медии или блокирането на определено съдържание. Каква е тяхната позиция по този въпрос? Какви аргументи използват? От своя страна може да им дадете информация относно законността на определени мерки за прекратяване на дезинформацията. Това означава, че трябва да се осведомите за законите.

Идеи, които да обмислите

- Разгледайте скорошните инициативи в областта на политиката на ЕС за ограничаване на разпространението на дезинформация (напр. [Кодекса за поведение на ЕС във връзка с дезинформацията от 2022 г.](#)⁷, [Законодателния акт за цифровите услуги](#)⁸ и [Законодателния акт за цифровите пазари](#)⁹).
- Поискайте от учениците да изкажат мнението си за горепосочените инициативи (особено за учениците в среден етап на образование), като работите в малки групи или с целия клас.
- Приканете учениците първо да разгледат рекламите и да се запитат какво искат да постигнат рекламоделите и защо. Различава ли се това от дезинформацията? Как?
- Попитайте учениците къде поставят границата по отношение на свободата на словото. Следва ли да бъде разрешена всякаква свобода на словото дори ако тя е доказуемо невярна и причинява вреда?
- Разработете кампания с учениците, която да предупреждава другите членове на училищната общност за най-разпространените прояви на дезинформация към съответния момент.

Икономически аспекти на дезинформацията

Както беше посочено в началото на раздела, разпространението на дезинформация може да доведе до икономическа изгода. Можете да започнете, като попитате учениците кои търговски дружества биха имали интерес да насочат такава информация към тяхната възрастова група?

План за дейност 11: Обсъждане на икономическите аспекти на дезинформацията

Можете да започнете с упражнение за размисъл, в което да попитате учениците за техните собствени хобита, интереси и мнения. Като вземете предвид какво харесват и какво не, попитайте ги кой би могъл да се интересува от това да рекламира пред тях. Какво се надяват да постигнат тези дружества или организации? Как правят това? По какъв начин алгоритмите на социалните медии им помагат да го постигнат? Тези занимания може да се проведат например под формата на „мозъчна атака“ или първо в малки групи.

Идеи, които да обмислите.....

- Попитайте учениците дали ползват електронна търговия. Попадали ли са на някакъв вид измама, когато я ползват? Какви видове измама? Защо дружествата си служат с измама?
- Попитайте учениците кои дружества биха имали интерес да се насочат към тяхната възрастова група чрез маркетинг? Ако пожелаят, те могат да разкажат и за собствените си преживявания.
- Попитайте учениците дали знаят какво е фишинг. Обяснете им, ако не знаят. Какви вреди причинява фишингът?
- Попитайте учениците дали знаят как платформите на социалните медии печелят пари. Обяснете им, ако не знаят. Попитайте учениците дали знаят какво е алгоритъм. Обяснете им, ако не знаят. Могат ли да се досетят за последиците за отделните хора и за обществото от използването на алгоритми за персонализиране на онлайн преживяването, включително чрез персонализирана реклама? Какви са те за тях и техните връстници?

⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses>

⁹ https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

Някои когнитивни и емоционални измерения на дезинформацията

Част от причините, поради които може да е трудно да се убедят хората, че определена информация е невярна, са свързани с общи когнитивни и емоционални, но много характерни за човека механизми, които ни карат да бъдем неподатливи на коригираща информация. Представянето на факти и истини често не може да убеди хората, че възгледите им са погрешни. Много от нас също така смятат, че не са особено податливи на дезинформация. Поради това е изключително важно младите хора да развият отворено мислене, да приемат, че реалността има много гласове и че няма лесни отговори на сложни въпроси

Каре 5: Основни когнитивни и емоционални механизми, които могат да попречат на (младите) хора да приемат доказателства, които противоречат на тяхното мнение

Потребност от принадлежност и социална идентичност: всички ние сме отделни личности със своите индивидуални убеждения и ценности, но същевременно сме и социални същества, които имат силна потребност да принадлежат към социални групи. Извличаме много ползи от принадлежността си към социални групи и обикновено сме готови на жертви (включително пренебрегване на доказателства, които противоречат на възгледите ни), за да запазим груповата си идентичност.

Склонност към потвърждаване и отхвърляне: склонност към потвърждаване: хората от всички възрасти имат несъзнателното психологическо желание да търсят потвърждение на съществуващите си убеждения, а не информация, която може да ги опровергае или усложни. Склонност към отхвърляне: склонността на хората да пренебрегват или отхвърлят информация и твърдения, които противоречат на техните убеждения, дори когато тяхната истинност може да се докаже.

Фалшиво усещане за консенсус: (младите) хора са склонни да надценяват броя на другите хора, които споделят техните (погрешни) убеждения.

Стаден принцип: дадена идея или убеждение се следва, защото изглежда, че всички го правят.

Наивен реализъм: склонността на хората да вярват, че са разумни, обективни и безпристрастни, когато тълкуват това, което виждат около себе си, и че другите са неразумни, пристрастни или погрешно информирани.

Ефект на продължаващото влияние: явлението, при което дискредитираната (дез)информация продължава да влияе на нашето поведение и убеждения. Хората продължават да се основават на невярната информация, когато тълкуват и анализират информация и правят преценки. Установено е, че това важи с особена сила за теориите на конспирацията (вж. карето относно теориите на конспирацията).

План за дейност 12: Обсъждане на конспиративните теории

Накарайте учениците първо да проучат в интернет какво представляват конспиративните теории, като ги насочите (изисква се подготовка от страна на учителя) към стари конспиративни теории, които не са толкова спорни в съвременния свят. Кой разпространява тези теории? Как са били разпространени? Защо са били разпространени — с какви цели? Какви са били последствията? Каква роля са имали слухове, клюките и предразсъдъците? Този процес на самостоятелен анализ може да доведе до по-дълбоки прозрения.

Поискайте от учениците да определят какво е общото между всички тези конспиративни теории. Какви емоции предизвикват те?

След това попитайте учениците по какво тези конспиративни теории се различават от повечето други видове дезинформация.

Попитайте учениците как могат да разграничат истинските конспирации (има такива) от тези, които нямат никаква основа в реалността.

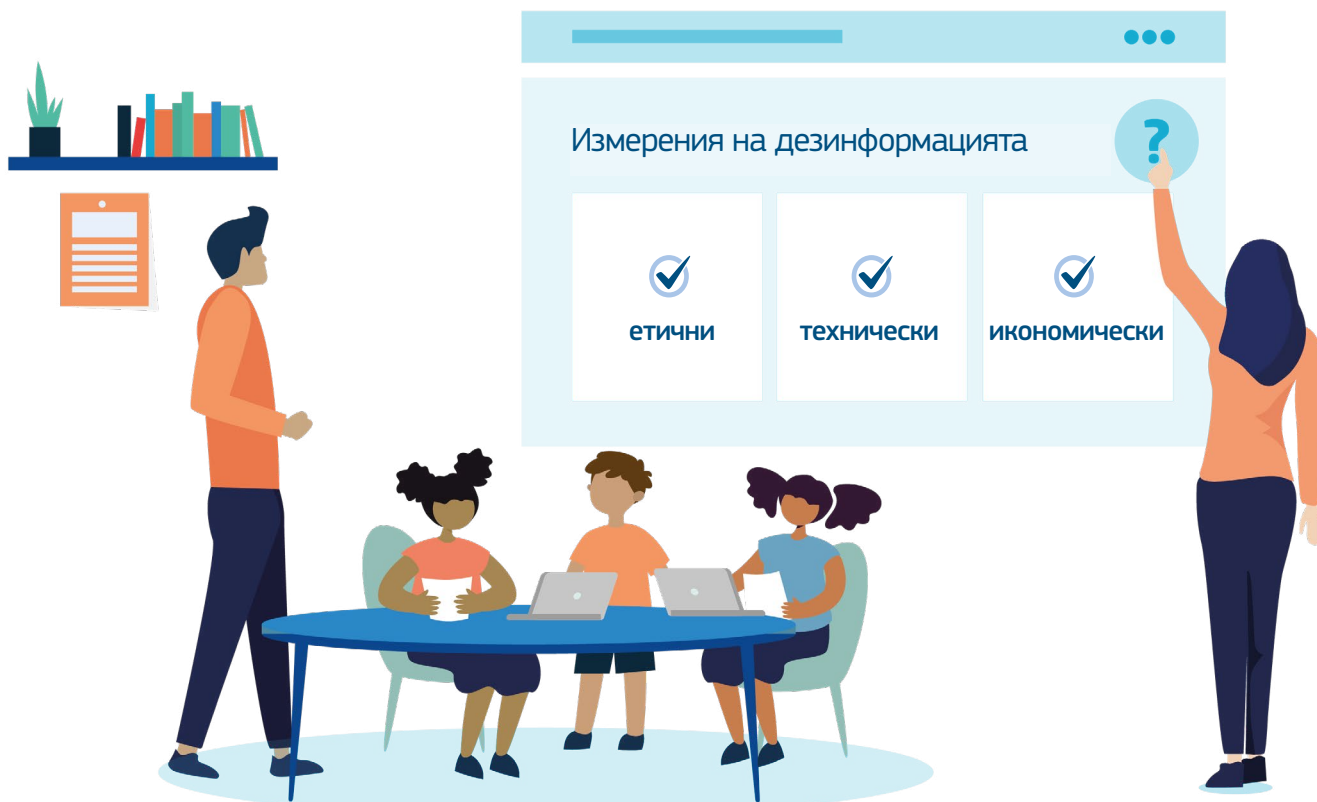

Предупредителна бележка: Обсъждане на конспиративните теории

Конспиративните теории са особен вид дезинформация и могат да бъдат особено неподатливи на оспорване с факти и доказателства. Поради своето естество те трудно могат да бъдат опровергавани. Освен това т.нар. ефект на продължаващото влияние при тях е особено силен. Поради това разглеждането на конспиративни теории с учениците често изисква повече внимание.

Основните аспекти на конспиративните теории обикновено включват следното:

- опит да се манипулират мнения и убеждения;
- по-широк обществен възглед за това какво е добро и лошо в света, а не просто отделни фрагменти от фалшива информация;
- склонност да се посочват жертви (често от собствената социална група) и извършители (други);
- чест стремеж да се засили чувството за групова принадлежност (ние срещу тях) и да се призове към действие;
- прехвърляне на вината за негативните събития върху неуловими, скрити и тайни „реалности“ и организации;
- презумпция, че влиятелни групи от хора крият неща от нас и се опитват да ни навредят;
- често смесване на факти с лъжи, за да се постигне по-голям ефект;
- разчитане на емоциите и неподатливост на всякакъв вид доказателства;
- възможност да донесат икономическа или политическа полза за тези, които разпространяват фалшиви конспиративни теории.

8. Оценка и анализ на цифровата грамотност в училище и в класната стая: конкретни насоки за учителите и преподавателите

Оценяването на напредъка на учениците в образованието е основна и необходима част от училищния живот в Европа и една от важните задачи, които имате като учител/преподавател. Това се отнася и за оценката на нивото на цифрова грамотност на учениците.

Тъй като цифровата грамотност е сравнително нова област на образованието, това може да се окаже трудна задача. Компетентностите, свързани с цифровата грамотност, се състоят от знания, нагласи и умения. Ето защо всяка цялостна оценка на учениците следва да бъде многостранна и да има за цел да се измерят и трите аспекта. Придобиването на цифрова грамотност и напредъкът в тази област в най-добрия случай са свързани както с (крайния) продукт, така и с процеса. Освен това начинът на оценяване на придобитата грамотност и постигнатия напредък зависи от това дали цифровата грамотност се преподава в рамките на различните предмети (трансверсално) или като отделен предмет.

Какво можем и какво следва да оценяваме?

Основен елемент на цифровата грамотност е критичното мислене, тъй като именно то позволява на учениците да станат устойчиви в цифровата среда, в която изопачените и фалшиви новини се разпространяват заедно с достоверната информация. Ключов въпрос, който всеки учител трябва да си зададе, е дали учениците имат знанията, уменията и нагласите, за да се ориентират ефективно в своя цифров свят.

Младите хора могат да бъдат оценявани от гледна точка на тяхната цифрова грамотност по следните показатели: 1) способността им да отделят фактите от мненията; 2) способността им да разпознават манипулативните стратегии; 3) способността им да проверяват фактите в информацията, която получават онлайн; 4) способността им да намират, използват и създават информация по критичен, конструктивен и творчески начин; и 5) способността им да използват ефективно цифровите устройства.

Съвет 12: Общуване с колеги

Осведомете се за начина, по който вашите колеги оценяват цифровата грамотност, ако изобщо го правят, и за видовете инструменти, които използват. Някои инструменти вероятно са по-надеждни и точни от други.

Видове практики за оценяване

Има много начини за оценяване на учениците при насърчаване на цифровата грамотност в образованието. Често срещани начини за оценяване на придобитата грамотност и постигнатия напредък са тестовете за знания и умения, оценките, които правите, и самооценките на учениците, както и анализът на резултатите от тестовете или учебния опит. Можете да използвате комбинация от тестове и други видове оценяване, за да получите вярна представа за това как се справят учениците. Вече съществуват много ресурси и надеждни инструменти за оценка на цифровите умения на учениците. Някои от тях са представени в **карета 6—8**. С тези инструменти се оценяват например знанията и уменията на възрастните и на учениците да анализират, сравняват и оценяват критично достоверността и надеждността на онлайн информацията.

¹⁰ Страничното четене по същество представлява проверката на прочетеното, докато го четете

¹¹ Източник: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D., & Ortega, T. (2022 г.). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. *Journal of Educational Psychology*. Предварителна онлайн публикация. <https://doi.org/10.1037/edu0000740>

Съвет 13: Оценяване на компетентностите на учениците

Когато оценявате компетентностите на учениците, свързани с цифровата грамотност, използвайте комбинация от затворени въпроси, отворени въпроси и кратки есета.

Оценяването на **знанията на учениците** може да включва тестови въпроси, в които учениците да изброят надеждни онлайн източници по различни теми, да опишат разликата между статия с мнение и чиста новина, да разграничат професионалните медии от гражданската журналистика и да опишат как алгоритмите могат да влияят на търсенето.

Уменията на учениците в областта на цифровата грамотност могат да бъдат проверени чрез оценяване, при което от тях се изисква да разпознаят информация, целяща да заблуди и манипулира, и да я разграничат от информация, която е неутрална или балансирана, или да определят какво представлява доказателство за дадено твърдение, анализ или преценка. Това може да включва въпроси за оценка, в които учениците да оценят доколко надеждни според тях са различни статии, заглавия или публикации в социалните медии (вж. примера в каре 6), като техните „оценки“ могат да се използват за обсъждане на това как да подобрят уменията си

Каре 6: Пример за оценка на способността на учениците да разпознават манипулативни заглавия

- Истинско или фалшиво? Отбележете „истинско“ или „фалшиво“ под заглавията по-долу.
 - Правителството манипулира общественото мнение относно генното инженерство, за да накара хората да приемат по-добре тези техники (истинско или фалшиво)
 - Отношението към ЕС е предимно положително, както в Европа, така и извън нея (истинско или фалшиво)
 - Някои ваксини са пълни с опасни химикали и токсини (истинско или фалшиво)
- Моля, обосновайте отговорите си на въпрос 1 — защо смятате, че заглавията са истински или фалшиви? Как можете да разберете дали заглавията са верни, или подвеждащи?

Забележка: Заглавия 1a и 1в са фалшиви заглавия, а 1б е истинско новинарско заглавие. Заглавия 1a и 1в са примери за конспиративни теории. 1в въздейства манипулативно върху чувствата. Добри начини за установяване на верността на информацията са да допитате до експерт или да проверите фактите в други надеждни източници.

Уменията на учениците за проверка на фактите могат да бъдат оценени чрез задачи, които ги насърчават да правят справки в странични източници¹⁰ (странично четене), чрез способността им да извършват обратни търсения на изображения, както и чрез способността им да търсят текст с множество търсачки и да разобличават дезинформацията (напр. нивото на сложност). Техните умения да разпознават манипулирани изображения и дълбоки фалшификати могат да бъдат оценени, като се провери до каква степен умеят да използват цифрови ресурси, за да разобличават подвеждащата информация.

Уменията на учениците за решаване на проблеми могат да се оценяват по различни начини. Можете да им дадете „дезинформационни сценарии“ и да поискате от тях да намерят решения. Може например да ги попитате как ще проверят фактите, как ще разобличат дезинформацията или какви предварителни действия с тази цел ще предприемат спрямо нея и да оцените работата (независимо дали става въпрос за есе, стратегия или дори нещо по-креативно).

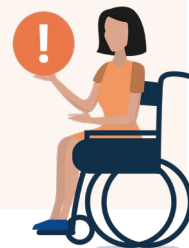
Каре 7: Пример за въпрос за оценяване, с който се проверяват уменията на учениците да извършват онлайн търсене с помощта на странично четене¹¹

Отделете около 8 минути за изпълнението на тази задача.

Правите проучване за глобалното затопляне и попадате на този уебсайт: <https://friendsofscience.org>. Преценете дали този уебсайт е надежден източник на информация за глобалното затопляне. Можете също така да отворите нов раздел и да потърсите в интернет, ако това ще ви помогне.

- Този уебсайт представлява ли надежден източник на информация за глобалното затопляне?
 - Да
 - Не
- Обяснете отговора си, като посочите доказателства от уебстраниците, които сте използвали. Не забравяйте да посочите URL адресите на уебстраниците, които цитирате

[свободно поле за отговор]

Уменията на учениците в областта на цифровата грамотност могат да бъдат оценени и чрез:

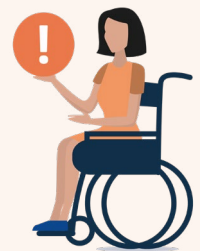
- проверка на уменията им да отделят рекламите от новините или на способността им да разпознават достоверните източници, когато проучват определен социален проблем. Дори и да използват ежедневно цифрови инструменти, учениците може да нямат умения да проверяват фактите. Поради това част от оценяването може да се състои в проверка на способността на учениците да използват цифрови устройства, например при проучване на алтернативни възгледи, опровергаване на лъжи и търсене на информация онлайн (вж. примера в **каре 7** по-горе);
- използване на примерни материали. Учениците могат да разберат как се създават т.нар. фалшиви новини, като им се възложи сами да създадат фалшив твит или фалшива новинарска статия и след това да обсъдят как те биха манипулирали читателите (това трябва да се направлява внимателно поради споменатите по-горе причини).

Нагласите на учениците към онлайн информацията също могат да бъдат оценени. Важно е учениците да не проявяват „наивност“, когато използват онлайн информация. Много хора смятат, че са „имунизирани“ срещу дезинформация и се доверяват на познати източници. Поради това е важно да се прецени до каква степен учениците считат онлайн информацията за достоверна. Необходимо е също така да осъзнаят значението на достъпа до достоверна информация. Такива въпроси могат да бъдат оценени, като от учениците се поиска да оценят доколко надеждна според тях е информацията в интернет по скала от „напълно надеждна“ до „изобщо не е надеждна“, както и чрез въпрос, в който да оценят доколко е важно за тях да имат достъп до достоверни новини (вж. **каре 8** по-долу). Продуктивните **нагласи**, свързани с цифровата грамотност, са **нагласите**, при които се поставя под въпрос достоверността на онлайн информацията, и положителните **нагласи** по отношение на достъпа до достоверни новини.

Каре 8: Примери за оценки, с които се проверяват нагласите на учениците към информацията.¹²

1. Каква част от информацията в интернет възприемате като достоверна? Цялата ----- Няма такава
2. Доколко е важно за вас да ползвате достоверни новини? Изобщо не е важно ----- Много е важно
3. Мисля, че за почти всичко има много грешни начини, но само един правилен. Напълно съм съгласен(а) ----- Изобщо не съм съгласен(а)
4. Човек трябва да пренебрегва доказателства, които противоречат на неговите установени убеждения. Напълно съм съгласен(а) ----- Изобщо не съм съгласен(а)
5. Вярвам, че различните представи за правилно и неправилно, които имат хората в други общества, могат да бъдат валидни за тях. Напълно съм съгласен(а) ----- Изобщо не съм съгласен(а)
6. Хората винаги трябва да вземат под внимание доказателствата, които противоречат на техните убеждения. Напълно съм съгласен(а) ----- Изобщо не съм съгласен(а)

Забележка: С въпрос 1 се оценява дали учениците са наивни или скептични към онлайн информацията, с въпрос 2 — отношението на учениците към достоверните новини, с въпрос 3 — догматизмът, с въпрос 4 — неподатливостта на влиянието на фактите, с въпрос 5 — гъвкавото мислене, а с въпрос 6 — непредубедеността.

¹² Примери от Nygren, T., & Guath, M. (2022 г.). Students Evaluating and Corroborating Digital News. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(4), 549-565. doi:10.1080/00313831.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M., & van der Linden, S. (2021 г.). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. *Judgment and Decision Making*. В процес на отпечатване.

¹³ DigCompSAT <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226>

Активната непредубеденост на учениците също е **нагласа**, която е важно да се оцени, тъй като положителната нагласа за приемане на нови доказателства и различни гледни точки е свързана със способността на хората да се ориентират в дезинформацията. Това може да се оцени, като се наблюдава чрез различни дейности до каква степен учениците са готови да променят позицията си по даден въпрос, когато научат, че са налице солидни доказателства, които противоречат на собственото им мнение. Важно е също така да се оценят **нагласите** на учениците онлайн и тяхното държане в социалните медии. Това означава да се разгледат стиловете на общуване на учениците, когато например взаимодействат с други хора онлайн или водят дискусии с тях. Такава оценка може да включва наблюдение на това дали те отправят лични нападки, обиди, проявяват неуважение и/или безчувственост към нещастията на другите.

Съвет 14: Обмисляне на естеството на оценяването

Оценяването не се ограничава само до знанията на учениците за фактите или за това кое е вярно и кое не, кое е пристрастно или не. То се състои и в това да се определи до каква степен учениците имат критично мислене, доколко са непредубедени, склонни да приемат противоположни доказателства и доколко са активни слушатели. Подобни нагласи са от решаващо значение за превръщането им в отговорни и активни граждани.

Идеи, които да обмислите

- Оценявайте знанията, нагласите и уменията на учениците както преди, така и след преподаването.
- Комбинирайте няколко средства за оценяване, особено такива, за които е установено, че са надеждни.
- Използвайте инструменти за оценяване, с които се оценяват знания, нагласи и умения.
- Информирайте се за нови и по-добри инструменти за оценяване, които могат да дадат по-добра представа за придобитата грамотност и постигнатия напредък от учениците, особено като се има предвид, че областта на цифровата грамотност се развива бързо.
- Предоставяйте обратна информация на учениците за това къде е необходимо подобрение въз основа на оценката на техните компетентности.
- Използвайте повече отворени въпроси и задачи, които да насърчават учениците да търсят в интернет преди и след уроците.
- Положете усилия, за да оцените до каква степен учениците се отнасят критично към информация, която има догматичен характер и е неподатлива на доказателства, които й противоречат (обратното на непредубедеността);
- Попитайте колегите си как оценяват нагласи като непредубеденост и гъвкаво мислене. Ако все още не го правят, обсъдете как може да се приложи такава оценка.

Предупредителна бележка

Когато по време на оценяването използвате материали с дезинформация, уверете се, че учениците разбират коя информация е вярна и коя — невярна. В противен случай някои от тях могат да останат с погрешно разбиране. Това е особено важно предвид „ефекта на продължаващото влияние“, разгледан в **каре 5**.

Самооценката на цифровата грамотност може да се използва за обсъждане, анализ и наблюдения. При все че учениците може да са прекалено самоуверени и да не са много добри в оценяването на собствените си знания, умения и нагласи, самооценката все пак може да се използва, за да се стигне до някои важни изводи за тяхната представа за себе си и за това как могат да се подобрят. Пример за твърдения за самооценка е даден в **каре 9** по-долу. Тези твърдения са взети от DigCompSAT на Европейската комисия (инструмент за самооценка, посочен в DigComp update 2.2)¹³. Този международен ресурс може да ви бъде от полза във вашата работа.

Каре 9: Примери за твърдения за самооценка на цифровата грамотност (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Знам, че различните търсачки могат да дават различни резултати при търсене, тъй като се влияят от търговски фактори (знание/средно ниво);
- Когато използвам дадена търсачка, мога да се възползвам от нейните разширени функции (умение, средно ниво);
- Знам как да намеря уебсайт, който съм посещавал(а) преди (умение, основно ниво);
- Знам как да разграничавам рекламирано съдържание от друго съдържание, което намирам или получавам онлайн (например разпознавам реклама в социалните медии или в търсачките) (умение, средно ниво);
- Знам как да определям целта на онлайн източник на информация (напр. да информира, да влияе, да забавлява или да продава) (умение, средно ниво);
- Проверявам критично дали информацията, която намирам онлайн, е достоверна (нагласа, средно ниво);
- Знам, че част от информацията в интернет е невярна (напр. фалшиви новини) (знание, основно ниво).

[DigComp 2.2](#)¹⁴ също така предлага начини за оценяване на уменията на учениците посредством наблюдаване и насочване на учебния процес на учениците чрез конкретни задачи, свързани с цифровата грамотност. Оценката на ученето на учениците може да се осъществи чрез наблюдение на способността им да решават (сложни) задачи, степента им на самостоятелност и когнитивното им ниво. Наблюдението на компетентностите изисква разработването на инструкции. При

оценяването може да вземете предвид сложността на задачата, степента на самостоятелност, когнитивната област (вж. фигура 1) или да разработите подробни инструкции, като вземете предвид предложената дейност и конкретните възложени задачи.

Фигура 1 — Нива на цифрова грамотност за наблюдение и оценка.

Ниво	Сложност на задачите	Самостоятелност	Когнитивна област
Основно	Несложни задачи	С напътствия/самостоятелно и с напътствия, когато е необходимо	Запомняне
Средно	Добре формулирани и стандартни задачи, ясни въпроси/задачи, както и добре формулирани и нестандартни въпроси	Самостоятелно/независимо и според моите нужди	Разбиране
Напреднало	Различни задачи и въпроси/най-подходящи задачи	Самостоятелно/независимо и според моите нужди	Прилагане/оценяване/създаване

Можете да определите по-добре какво трябва да развият учениците и да подпомогнете учебния процес, като разгледате например дали учениците са развили ефективни методи за търсене за лични цели (напр. да прегледат списък с най-популярните филми), за образователни цели (напр. да прочат различните тълкувания на исторически събития) и за професионални цели (напр. да намерят подходящи обяви за работа). Можете също така да проверите дали знаят как да се справят с претоварването с информация (напр. увеличаването на невярната или подвеждаща информация по време на епидемичен взрив), като адаптират личните си методи и стратегии за търсене.

Съвет 15: Оценяване на изследователските умения на учениците

Оценете способността на учениците да провеждат изследвания по ключови въпроси, свързани с цифровия свят. Например възложете на учениците да извършат онлайн проучване, за да определят видовете технологии, използвани за създаване на евтими и дълбоки фалшификати. Такива изследователски умения ще бъдат от полза на учениците във всички предметни области.

Идеи, които да обмислите

- Накарайте учениците да направят самооценка на своето ниво на усвояване и напредък. Накарайте ги също така да си поставят собствени цели, свързани с нивото им на компетентност в областта на цифровите технологии.
- Използвайте рамки, разработени на международно равнище, като например [DigComp 2.2](#). Планира се тя да бъде достъпна на всички езици на ЕС;
- Използвайте партньорски оценки и разработки.
- Помнете, че оценяването на работата на малка група обикновено включва както групово, така и индивидуално оценяване.
- Накарайте учениците да разработят противоположни послания спрямо дезинформационни кампании, насочени към определени уязвими общности. Оценете, заедно с останалите ученици, „силата“ на посланията (доколко са убедителни и защо).

¹⁴ Пак там.

¹⁵ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

¹⁶ <https://education.ec.europa.eu/selfie>

Оценка на ефективните образователни подходи, свързани с цифровата грамотност

В допълнение към оценяването на компетентностите на учениците винаги е добре да знаете дали подходите ви на преподаване оказват очакваното въздействие. По принцип винаги съществува възможност за подобрение. Ако урокът, модулът или програмата са постигнали някакъв ефект, учениците би следвало да се справят по-добре с някои от изброените по-горе въпроси за оценяване; например, след приключването на дейностите, да разпознават подвеждащи заглавия или да проверяват факти в интернет. Оценката преди да започнете и след като приключите, ще ви даде важна информация за това. Ако използвате тестовите въпроси за оценка на знанията, уменията и нагласите на учениците, които се намират в **карета 6 и 7**, можете да разберете какво са научили и в какво все още се затрудняват след обучението.

При това положение възниква въпросът: как най-добре да оценя собствената си програма и/или програмата за цифрова грамотност на училището (напр. какви инструменти да използвам и с каква цел? Кои аспекти могат и следва да бъдат оценявани? Как да получа достъп до полезни и надеждни съществуващи инструменти? Кого да включа в оценката? Съществуват много начини за оценяване на въздействието, но вероятно най-ефективно е да се използват валидни и надеждни оценки на ученето на учениците. Ако поискате от учениците да оценят как са били обучавани и какво са научили, може да получите полезна информация, но тя често не е достатъчно точна, особено ако отговорите им не са анонимни. Възможно е също така учениците да чувстват, че нормите ги принуждават да реагират по определен начин (социална желателност). Ето защо оценяването на въздействието на образованието в подкрепа на цифровата грамотност е много важна, но и сложна задача. Ако имате възможност, вие и вашите колеги може да извлечете полза от по-подробна оценка в сътрудничество с изследователи, заинтересовани да научат повече за цифровата грамотност на практика.

Съвет 16: Свързване с университети

Макар че това може би отнема много време на учителите/преподавателите, университетите често търсят възможности за оценяване на програмите (за цифрова грамотност) от техни преподаватели или дипломанти. Може да е от полза за вас и за училището да се свържете с местен университет (напр. с катедра по комуникации) и да потърсите сътрудничество. Крайната цел е да се подобри начинът, по който се преподава цифрова грамотност в училището, както и начинът, по който тя се оценява. В някои случаи НПО също разполагат с такъв експертен опит.

Идеи, които да обмислите

- Обсъдете с директора на училището възможностите за сътрудничество с местен университет или НПО, за да се извърши оценка на начина, по който се преподава цифрова грамотност в училището.
- Проучете онлайн какви инструменти за оценка могат да бъдат достъпни за училището безплатно или на много ниска цена.
- Разгледайте инструмента SELFIE на ЕС, за да помогнете на вашето училище да подобри начина, по който се използват технологиите за преподаване и учене.

В заключение, има много начини за оценка на цифровата грамотност на учениците и на видовете програми и подходи, които вие и вашите колеги използвате. Вече има на разположение много надеждни (предимно безплатни) инструменти.

Бележка относно ресурсите

Ако се интересувате от допълнителни образователни ресурси, в [окончателния доклад](#), който придружава настоящите насоки, се съдържа обширен списък с ресурси.

■ Служба за публикации
на Европейския съюз